11213/188.

eME

DOI:10.36240/etf-188

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK
188

A KALOTASZEGI KETESD MESEKINCSE

ÍRTA
KOVÁCS ÁGNES

KOLOZSVÁR, 1944
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

EME

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK
188

A KALOTASZEGI KETESD MESEKINCSE

ÍRTA
KOVÁCS ÁGNES

KOLOZSVÁR, 1944
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

EME

Különlenyomat
az ERDÉLYI MÚZEUM
1944. évi 3—4. füzetéből

R 2

OMSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
Növ. szám
1945 168 sz.

R 1965

Felelős kiadó: Dr. Szabó T. Attila
Minerva-nyomda Rt., Kolozsvár. 6409. — F. v.: Kiss Márton

EME

1.

1940—42. telén négy ízben, összesen mintegy két hónapig gyűjtöttem mesét a kolozsmegyei Ketesd községben.* A közzétett anyaghoz írt bevezetőben a mesemondás társadalmi és lélektani hátteréről igyekeztem áttekintő képet adni. Most itt, az alábbiakban Ketesd mesekincsének mai állapotáról, nehány jellegzetességéről s vázlatosan tipológiai helyzetéről szeretnék beszámolni.

Teljes ketesdi mesegyűjtésem 202 epikus tartalmú, kötetlen formájú szövegből áll:[1] 15 állatmese, 80 tündérmese, 4 legenda, 6 novella, 4 ostoba-ördög-mese, 72 tréfás mese, 8 babonás történet, 1 alapítási monda, 6 megtörtént esemény, 1 ponyvaregény, 5 értelmetlen. (Gyermekektől feljegyzett, felnőtteknek való mesék. Maguk sem értették őket, és így nem tudták összefügően továbbadni). A 202 mese körülbelül 120 féle tárgyú. A legendáknak, ostoba-ördög-meséknek, babonás történeteknek, alapítási mondának, megtörtént eseményeknek és a ponyvaregénynek nincs lejegyzett helyi változata, valamint az állatmesék háromnegyedének és a tündérmesék kétharmadának sincs. Egyes népszerűbb meséknek viszont 5—6 variánsa is előkerült. Az anyag nem teljes. Még igen sokféle témát és számtalan változatot lehetne rögzíteni, de valahol meg kellett állani, bizonyos szám után, amelyből a helyzetre és az arányokra következtetni lehet. A feljegyzett anyagból megállapítható, hogy a ketesdi mesekincsnek kb. kétötöde tündérmese, kétötöde tréfás mese, egytizede állatmese, egytizede egyéb. A tündérmesék és tréfás mesék arányát egyformára vettem az utóbbiak javára. Tréfás-erotikus történet ugyanis jóval több forog közszájon, mint amennyit lejegyeztem. Velük a tréfás mesék száma valószínűleg a tündérmesék száma fölé emelkedik. Állat-, vagyis gyermekmesét viszont a valóságban jóval kevesebbet mondanak. Sok közöttük a könyvből olvasott, iskolában tanult. Ezeknek csak egy kis része kerül majd bele a falu köztudatába. A legendák, novella-mesék szintén könyvből valók s nincsen gyökerük Ketesden; aligha fogják elmondójukat túlélni. A babonás történetek, megtörtént eseményekről szóló elbeszélések, ponyvatörténetek pedig

* A gyűjtés egyrésze, 98 szöveg megjelent az alábbi kiadványban: *Kalotaszegi népmesék.* Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel kíséri Kovács Ágnes. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény V. köt. 278, VI. köt. 206 l. [A szerk.].

[1] A nyomtatásban meg nem jelent szövegek a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarságtudományi Intézetének levéltárában vannak letétbe helyezve.

még nagyon újak. Maguk a ketesdiek sem sorolják még a mesék közé. Csupán az előadásbeli különbségek hangsúlyozására jegyeztem le őket. A meseanyagról szóló beszámolómba nem kerülnek tehát bele azok az epikus tartalmú szövegek, melyek 1. nem mesék (önéletleírás, ponyva, babonás történet, élc); 2. mesék ugyan, de nyilvánvalóan könyvből valók s formájuknál és elszigeteltségüknél fogva elütnek a ketesdi mesemondói hagyományoktól; „nyersek", nem olvadtak még bele a falu mesekincsébe; 3. amelyek a szájhagyomány útján kerültek ugyan a faluba, de mindössze egyetlen mesemondó ismeri és élteti őket. A könyvmeséknek viszont az a része, amely faluszerte ismeretes, vagy jellegzetesen ketesdivé vált, szintén vizsgálat alá kerül.

Vegyük tehát sorra a Ketesden közismert, vagy sajátságosan helyi vonásokat magukon viselő meséket. Legegyszerűbb lenne a tárgyalásban az Antti Aarne által megalkotott és Stith Thompsontól kiegészített típusrendszert[2] alapul venni s ennek tárgyszerinti felosztását követni, ahogy ezt nagy vonalakban az imént meg is említettük. Számos mesekutatónk megállapította azonban, hogy a magyar meseanyag csak nagy nehézségek árán illeszthető bele ebbe a rendszerbe. Egyes meséink, — pl. a Sárkányölő típusba tartozók legnagyobb része — (A-T. 300) — szinte pontról pontra megegyeznek a típuskatalógusban megalkotott vázzal, máskor azonban szűknek vagy bőnek bizonyúl az előre elkészített tartalom-leírás. Egyik-másik mesénknek meg éppen nyoma sincs a katalógusban. Ez azonban nem jelentene különösebb nehézséget, hiszen a szerkesztők számoltak ezzel, s egyes számokat üresen hagytak a később felbukkanó mesetípusok számára. A nehézségek nem is annyira a beillesztés, mint inkább a csoportosítás körül vannak: a magyar mesék nem mindig úgy függenek össze egymással, ahogyan Antti Aarne a finn s általában a nyugateurópai meseanyag alapján elképzelte. Tudjuk, a magyar népi műveltségben a mesemondásnak, meseszerkesztésnek épúgy megvannak az iratlan szabályai, mint minden más művészi megnyilatkozásnak, vagy az élet akármilyen más hétköznapibb megnyilvánulásának. Aki sok mesét olvasott vagy hallott, észrevehette, hogy vannak bizonyos mese-váz csoportok, melyeket azonos díszítőelemekkel szokás ábrázolni, mások viszont még véletlenségből sem keveredtek egymással. Az alábbiakban igyekszünk jellemezni az egyes meséket, változat-csoportokat, lehetőleg abban a sorrendben, ahogyan ezen a belső, láthatatlan rokonsági szálon összefüggenek egymással. Mindig azok a mesék kerülnek egymás mellé, amelyek tartalmi, formai vagy használati szempontból legjobban hasonlítanak egymáshoz. A csoportosításon, szövegleíráson kívül az egyes meseismertetéseknél a lélektani hátteret is igyekszünk megvilágítani: miért azonos, vagy miért tér el változat-testvéreitől. A beszámoló végső eredménye pedig a ketesdi meseszövegek jellegzetes vonásainak összegezése lesz.

[2] *The Types of the Folk-Tale FFC 74.* Helsinki 1928 (A továbbiakban rövidítve: *A—T.*).

2.

Az állatmesék

Gyermekeknek valóknak tartják. Felnőttek, férfiak egymás között sohasem kerítik sorját. Legnagyobb részük iskoláskönyvekből vagy meséskönyvekből az elcsépeltségig ismeretes. A gyűjtők általában kissé talán méltatlanul, bizonyos megvetéssel kezelik a nyomtatásban sűrűn megjelenő meseszövegeket. Pedig ezek is épúgy csöppek a mesevilág tengerében, épúgy atomjai a benne történő áramlásoknak, mint a „kizárólag" a nép ajkán élők. Az utóbbiak alakulása az előbbiek nélkül sokszor alig érthető s nem egyszer épúgy részei egy-egy falu mesekincsének, mint a „tisztán" szóbeli úton elterjedtek. A népi irodalom vizsgálója számára kétségtelenül nem egyforma értékű a mai olvasókönyv nyomán elmondott mese egy, például Haller János „Hármas história"-ja nyomán keletkezettel, jóllehet mind a kettő könyvből való. Az utóbbira azonban a sok évszázados „használat" rányomta a népi bélyeget. A mai olvasókönyv-mesék lejegyzésével, ha többet nem, a változékony divat egy pillanatát rögzítjük meg, s egy részük talán élni fog évszázadok múlva is, mint például a fukar gazda álma, mikor angyalokat látott jönni-menni az égig érő lajtorján, s ő maga Krisztus Urunkkal vacsorázott.[3] Ez annál valószínűbb, mert jórészük népmesék nyomán készült, s könnyen lehet, hogy valamilyen változatuk már régebben is ismeretes volt a faluban, csak a legutóbbi formájuk ered meséskönyvből. Ma mindenesetre így élnek s járnak szájról-szájra. Hogy meddig? Addig mindenesetre, ameddig a mai népmesekultusz felszínen tartja őket. De térjünk magukra az állatmesékre.

A róka meg a farkas[4] meséjéről nem tudjuk teljes bizonyossággal, hogy elmondója csak könyvből ismeri-e vagy egyebünnen is hallotta. Maga a mesemondó csak a legritkább esetben ad erre pontos, megbízható választ. Mindenesetre ismerte a Benedek Elek-féle feldolgozást, akár a »Magyar Mese és Mondavilág«-ból,[5] akár iskoláskönyvből, vagy más mesegyűjteményből. A mesének azonban már azelőtt is lehetett változata Ketesden, mert elmondója, Mihály Istvánné, a nyomtatott szövegből mindössze két-három kifejezést vett át. Az is lehetséges, hogy a menyecske oly sokszor elmondta már, hogy teljesen átalakult a helyi elképzelés és igények számára. Mindenekelőtt megrövidült. Az eredeti szövegben a róka és a farkas öt kalandját fűzi egybe a mesemondó, a ketesdi változat mindössze kettőből áll. A mese magyar változatait vizsgálva, úgy tapasztaljuk, hogy ez általános jelenség a magyar nyelvterületen: a Merényi-féle változat a kalandok egész sorát

[3] *Gesta Romanorum* (Katona L. kiadása). CVI. r.

[4] Szövegét l. a »Kalotaszegi népmesék«-ben (KN.) 72. sz. mese. Típusszáma 41/100/41—4. Magyar változatait l. Honti: Verzeichnis der ungarischen publizierten, Volksmärchen FFC 81 (Helsinki 1928) megfelelő számánál. — Megjegyzendő, hogy a []-be tett címek a gyűjtőtől, a többiek a mesemondótól származnak.

[5] Budapest, é. n. — Az összehasonlításhoz az ötödik kiadást használom. A továbbiakban MMMV-nek rövidítem. A fenti mese a II/2. 166.

mondja el, szemben a Nyelvőrben közöltekkel, amelyek mindössze egy-két epiződból állanak. Az átalakítatlan népi szövegek önálló epizódok, csak a meseírók érezték szükségesnek, hogy láncolattá kapcsolják őket össze. Ez utóbbiak ismét bekerülnek a szóbeli továbbadás áramlatába, ismét szétesnek részeikre.

A mese nemcsak formai, hanem tartalmi szempontból is felvett ketesdi vonásokat. A róka és a farkas a kamrában végigeszi a teljes ketesdi lakodalmi étrendet. Ezzel a mese áthelyeződik a helyi viszonyok közé. A hallgatóság sokkal jobban el tudja képzelni, jobban élvezi. Ez a folyamat talán legjobban ahhoz hasonlítható, amit a magasabb irodalomban magyarításnak szoktunk nevezni: a fordító nemcsak átülteti magyar nyelvre az idegennyelvű művet, hanem a mi viszonyainkhoz is alkalmazza. A ketesdi mesemondó is így jár el minden alkalommal a faluba került meseszöveggel: az idegen nyelvjárásban hallottakat vagy irodalmi magyarsággal olvasottakat ketesdi nyelvjárásban mondja el, s átteszi a helyi körülmények közé.

A szegény ember és a medve[6] című mese sokkal jobban meg van szerkesztve, jóval rövidebb is. Nagyon kevés változtatással, de igen jóízűen mondja el a nyilván könyvből olvasott mesét[7] a mesemondó. Néhány szó, kifejezés kellett csupán, s a mese sajátjává vált. Az álombeli bearanyporozott messzeségből a róka, a medve s a szegény ember ide jött a közelünkbe, a ketesdi határba. Az eredeti mesében a szegény ember két ökörrel szánt. A mesemondó habozás nélkül tehenet mond helyettük. Szegény embernek nincsen Ketesden arra tehetsége, hogy fejős marhán kívül ökröt is tartson. Olyan bolond embert pedig ki látott, aki csak ökröt tart, tehenet nem, s pénzért veszi a tejet. Az alakok durvábbak lettek, reálisabbak. A róka eredetileg ravasz volt és sunyi, a ketesdi menyecske holmi kedélyes, jóeszű suhancot csinált belőle. Mikor például a jólsikerült csel után megjelenik, hogy a szegény embertől behajtsa szolgálata jutalmát, így beszél róla: „Jű a róka vigyorogva..." Látszik, Mihály Istvánné teljesen maga előtt látja a róka önelégültségtől sugárzó ábrázatát. Az egész mesén általában érzik, hogy él a mesemondó képzeletében, s már teljesen függetlenné vált a könyvből olvasott szövegtől. Mindössze tartalmát s egy-két kifejezést vett át, semmivel sem többet, mint amennyit szóbeli hagyományozás útján átvesz egyik mesemondó a másiktól.

A ketesdi mesemondó azonban nemcsak megrövidíti vagy megeleveníti és helyi vonásokkal tűzdeli meg a könyvből kapott szöveget, hanem egyébként is alakít rajta. Az ember a legerősebb[8] című mesének kétféle változata ismeretes Ketesden.[9] Az egyiket közöltük is;[10]

[6] Mihály Istvánné X. sz. meséje. Típusszáma *A—T* 154. Magyar változatait l. Honti, *i. m.* a megfelelő számnál.

[7] MMMV III/2. 18.

[8] Típusszáma: A—T 157. Magyar változatainak felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál.

[9] Kovács Jani Kokas IV. sz. meséje: KN 83. sz. mese. — Mihály Istvánné IX. sz. meséje.

[10] MMMV II/1. 123.

eME

ez pontról-pontra megegyezik az AARNE-féle típusleírással. Ez utóbbi régebb idő óta ismeretes a faluban. A máskat ugyanaz a fiatal menyecske olvasta a Benedek-féle »Magyar Mese- és Mondavilág«-ból,[11] de a következőképpen változatatott rajta: a könyvbeli mesében oroszlán, vaddisznó és farkas szerepel; Mihály Istvánné meséjében farkas és medve, a ketesdi gyermekmeséknek ez a két jellegzetes állat-alakja. A medve a nagy, erős testben lakozó kicsiny eszet, a farkas a közepes erejű, átlagon aluli szellemi képességeket személyesíti meg. Jellemüket következetesen megőrzik mndenféle helyzetben, s amint láttuk, megfelelő helyzetben alkalmazzák is őket, a hozzájuk illő szerepkörben. A ketesdi mesevilágban az oroszlán és a vaddisznó csak tündérmesében szerepel sárkányokkal és boszorkányokkal együtt. A gyermekek számára, minél kisebbek, annál inkább, az ő kis tapasztalati körükben is szereplő állatokról mondanak mesét. Három erős, de ostoba vadállatot nem ismernek, az oroszlán helyett tehát medvéről szól a történet s a vaddisznót egyszerűten elhagyják, amúgy sem volt fontos cselekvő személy.

A mese első felét a legtöbb ketesdi gyermek ismeri: a két állat találkozását az öreggel, aki csak volt, s a gyermekkel, aki csak lesz ember. Számukra a mesemondó tehát mindössze annyi újat hoz, hogy harmadszor nem húszárral, hanem furfangos favágóval találkoznak, aki nem fegyverrel, pisztollyal és karddal, hanem eszével győzi le a két állatot. Mihály Istvánné nem újít gyökeresen, csak más befejezést ad. Megőrzi az ismert szöveg hallásakor a hallgatóban eláradó megnyugvás érzését, s a mellett az újszerű befejezéssel felkölti a kiváncsiságot is.

A kis malac meséjében már teljesen elhomályosult az eredet, s megállapíthatatlan, hogy a szóbeli hagyomány vagy olvasókönyvek útján terjedt-e el. Egy bizonyos: országszerte kedvelik és mesélik ebben a formában. Mindenütt gyermekmese. Ketesden nemcsak a felnőttek, hanem az elemista gyermekek is bizonyos megvetéssel beszélnek róla: „E csak olyan rongy kis mese", de azért mindenik tudja.

Ugyanilyen népszerű a kecskollók[12] meséje. Bizonytalan eredetű ez is. Tartalma szerint teljesen megegyezik azzal a rövid vázzal, amelyhez az AARNE—THOMPSON-féle típuskatalógus közöl. Formája azonban annál jellegzetesebben ketesdi. Rendkívül eleven, csupa párbeszéd az egész. Helyi motivumok is kerültek bele: a farkas sárgarépát eszik, hogy vékonyabb legyen a hangja, a kecske szobája jellegzetes ketesdi bútorokkal van berendezve, stb. Az öreg kecske a megkelt ujjával olyan, mint egy munkában eltörődött, sokgyermekes falusi özvegyasszony. A hét kis kecske pedig ugyanúgy kukucsál ki a házikó ablakán, mint a ketesdi gyerekek szoktak, mikor valami érde-

[11] Típusszáma: A—T 121. Magyar változatait l. HONTI, i. m. a megfelelő számnál. Ennél azonban jóval több változat forog közkézen iskolás- és gyermekek számára készült mesékönyvekben. Ketesdi változatát Kovács Anna Kokas mondta el. I. sz. meséje (KN. 86.).

[12] Típusszáma: A—T 129. Magyar változatait l. HONTI, i. m. a megfelelő számnál. A mesét Mihály Istvánné mondta el. IX. sz. (KN. 73.).

kes látnivaló kínálkozik. Nagyon emberi s egyszersmind falusi is ez a kecskecsalád, akárcsak a többi gyermekmesék állatszereplői.

A Félig nyúzott bakkecske[13], meg a Kis kokas meséje[14] megint elsősorban formai szempontból érdekes. Mind a kettő országszerte közismert mese. A párbeszédes részek is versben vannak a változatok legnagyobb részében. A ketesdi változatok vizsgálatakor azonnal feltűnik az a hallatlan könnyedség, ahogyan a mesemondók ezeket a verses részeket kialakítják. Mind a két mesetípusban párosrímű nyolcasok adják meg a belső ritmust, s hozzátehetjük: az egyéni ritmust. Mindenik mesemondó más-más megoldással próbálkozik, pedig a Kis kokas meséjéhez mindnyájuk előtt ott a nyomtatott példakép: Benedek Elek »Gyémántkrajcár« című meséje.[15] Nyilván a gyermekeknek, elmondóknak és hallgatóknak egyaránt, örömük telik ebben a szavakkal való játékban. A három lejegyzett változat háromféle ritmusképet ad, pedig a rövid mesét, már kötött formájánál fogva is könnyű lett volna szóról-szóra megjegyezni. Ők azonban szükségét érezhették annak, hogy ne csak papagáj módjára ismételgessék a jól ismert szöveget, hanem sajátjukká is tegyék. Engedik magukra hatni a mese képeit és zenéjét, s a kapott benyomásokat kiki a maga módján vetiti ki irodalmi formában. Íme, a változatok egyik magyarázata: még azonos körülmények között élő, hasonló korú és érdeklődésű gyermek sem képzeli el azonos módon a közösen hallott mese lefolyását. Agyukban a hallottak nyomán nem azonos kép rögződik, hanem csak hasonló. Természetes, hogy a kifejezési mód is egyénenként más-más lesz.

Még két, illetőleg három mese tartozik bele a szorosan vett ketesdi gyermekmese-kincsbe. Az Aarne—Thompson-féle típuskatalógus ezeket már a tündérmesék közé sorolja. Mi azonban kezdetlegesebb szerkezetük miatt, meg azért is, mert csak gyermekek között járják, az állatmesékhez csatoltuk.

Piroska és a farkas[16] meséje alighanem iskoláskönyvből terjedt el a faluban. Kizárólag a gyermekek között él a lehető legegyszerűbb formában. Most van átalakulóban. A mesemondó kisfiú még nagyon bizonytalanul adta elő. Látszott, nem tudja, mit tegyen az édeskés szöveggel. Miféle nagymama az, aki az erdőben lakik, s minek neki virág? Nagy a gyanúm, hogy a *nagymama* szó értelmével sem volt egészen tisztában,[17] mert így fejezi be a mesét: „Piroska akkor elment

[13] Típusszáma: A—T 212. Magyar változatainak felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. A mesét Mihály Istvánné mondta el. VII. sz. (KN. 71.).

[14] Típusszáma: A—T 715. Magyar változatait l. Berze Nagy János: Baranyai magyar néphagyományok. Pécs 1940. II. köt. 95. sz. mese jegyzeteiben (A továbbiakban *BN*-nek rövidítem). Ketesdi változatok: Mihály Istvánné XIV., Kolozsi Annus II., Máté Jani Mojsza II. (KN. 80.).

[15] MMMV. III/1. 212.

[16] Típusszáma: A—T 333. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Rendkívül gyakran szerepel iskolai olvasókönyvben és képes meséskönyvekben. Ketesdi változatát Kovács Jani Kokas mondta el. X. sz. mese.

[17] A nagyanyát Kalotaszegen régebben csak *bonya* ~ *bonyó*-nak, a nagyapát *bopa* ~ *bopó*-nak nevezték (MNy. XXXIX, 239—41).

haza, elmondta az anyjának, hogy történt a dolog. Soha többet nem engedte az anyja. Pirossapkást a nagymamához." Általában az egész mesét valami furcsa személytelenséggel kezeli. Pirossapkás, nagymama, vadász: csupa testetlen figura, a farkas az egyetlen „emberi" lény, az egyetlen személyes jóismerős, ahogy nagymama és a Pirossapkás után megeszi nyomtatéknak a kalácsot s megissza rá kedélyesen a bort. Kovács Janinak láthatólag ő a legrokonszenvesebb az összes szereplők közül. Érdekes volna megfigyelni, megmarad-e ez a mese Ketesden, s ha meg, milyen irányban fejlődik tovább.

A boszorkány cukorháza (Jancsi és Juliska)[18] országszerte jól ismert gyermekmese. Ketesden is tudja minden gyermek. Alighanem meséskönyvből való. Ezért is nem érezhették a felnőttek méltónak arra, hogy foglalkozzanak vele. De meg maga a meseszöveg is túlságosan kisszerű: két erdőbe kitett kisgyermek egyetlen rendkívüli kalandjáról szól. A gyermekek képzeletét sem a mostoha gonoszsága, vagy a gyermekek borzalmas sorsa foglalkoztatta, hanem a cukorfalú, palacsintatetejű ház, s a két fogoly ügyessége, ahogyan túljárnak a boszorkány eszén. A ketesdi gyermekek nem szeretnek borzongani, rémüldözni. A mesékben azokat a részeket színezik ki, amelyeknél jóízűen vagy csúfondárosan lehet kacagni.

Mennyivel könnyebben, egységesebben illeszkedik bele a falu meséi közé A mérföldes csizma[19] című mese. Ez már nem nyers fordítás, mint az iskoláskönyvek Jancsi és Juliskája, már bizonyos fokig átalakult a magyar gondolkodás szerint. Egyelőre még meglehetősen merev, nem régen ismerkedhettek meg vele, de látszik, foglalkoztatja a mesemondókat. Kettőtől is hallottam.

A negyedik ilyen országosan a Grimmék gyűjteményéből elterjedt mese a Hamupipőke. Ennek már régebben is kellett, hogy gyökere legyen Ketesden, a felnőttek is szívesen mesélik. Tartalmi ismertetésére is a felnőttek meséi között kerül sor, itt csak annyit, hogy a gyermekek között ismert változat sokkal közelebb áll a Grimm-félékhez, mint a felnőtteké, s szívesen időznek a verses részeknél, amelyeket a felnőttek teljesen figyelmen kívül hagynak.

A fenti mesék általában a 4—12 éves gyermekek s azon túl a nagyobbacska leányok között járják. Felsorolásukkal nem merítettem ki teljes mesetudásukat, de ez nem is volt célom. Csak az volt szándékom, hogy bemutassam, hogyan élnek az állatmesék Ketesden, milyen más mesék társaságában.

Ketesden élesen elkülönül egymástól a gyermekek (fiatal leányok) és a felnőttek mesevilága mind tartalmi, mind formai szempontból. Az előbbieknél a nagyobbrész állatmese. Kizárólag olyan állatokról szólnak, amelyeket minden gyermek ismer. Ezeknek az állatoknak a

[18] Típusszáma: A—T 327/A. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Ketesdi változatai: Mihály Márton Korpos XV. sz. meséje, Máté Jani Mojsza I. sz. meséje. (KN. 79.).

[19] Típusszáma: A—T 327/B. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Ketesdi változatai: Kovács Anna Szűcs VI. sz. meséje, Máté István Bálint IV. sz. meséje. Vö. MMMV III/1. 216. A szegény ember hat fiacskája.

EME

jelleme és kalandjai nem léphetik túl a reális tapasztalatok korlátait. A róka nem lehet nagyon bátor és erős, a farkas gyönge és eszes, stb. Legyenek azonban rokon- vagy ellenszenvesek, vadak vagy háziállatok, éppen úgy emberi érzések, gondolatok kormányozzák őket, mint bármelyik ketesdi embert, ezért közeli ismerőssé, valósággal baráttá válnak.

Az állatmesék célja inkább mulattatás, mint oktatás, különösen, ha egymás között vannak a gyermekek. A felnőttek itt-ott belecsúsztatnak nevelő szándékú félmondatokat, de alapjában a mesemondást ők is inkább szórakozásnak tartják.[20]

A mesékről formai szempontból megállapítottuk, hogy nagyrészük meséskönyvből való, s magán is viseli eredetének nyomait (azonos menet s itt-ott egy-két kifejezés). Minél régebben ismerik, mesélik, minél jobban kedvelik, annál jobban felveszik a ketesdi gyermekmesék ismertető jegyeit: röviddé, világossá válnak. Leegyszerűsödnek s felépítésükben bizonyos zeneiségre törekszenek. Párbeszédes és elbeszélő részekre bomlanak. E részek legtöbbször szabályos időközökben váltakoznak. A párbeszédek gyakran versben, vagy ritmikus prózában vannak. Egyéni megoldásokra törekszenek. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy minden mesélő új meg új verseket költ, a régitől merőben eltérő, újszerű formában. Nem, csak a régi ismert elemeket kombinálja és variálja bizonyos megszabott módon s időről időre új szókkal, képekkel frissíti fel. Még a nekik tetsző nyomtatott szövegeket is igyekeznek több-kevesebb sikerrel ritmikus módon átalakítani. Ez annál figyelemreméltóbb, mivel tudjuk, hogy az írás-olvasással ritkán foglalkozó ember, milyen áhitattal kezeli a nyomtatott betűt, mennyire állandó valaminek, megmásíthatatlannak érzi. Elmondhatjuk, a ketesdi asszony vagy gyermek túllépett ezen a gátláson, a nyomtatott szöveg is csak olyan forrás számára mesetudásának gazdagítására, mint papó vagy nana százszor hallott meséi.

3.

A tündérmesék

A tündérmesék, vagy ahogyan Ketesden mondják: az *igazi* mesék, kizárólag felnőttek és pedig felnőtt férfiak mulatsága. Gyermekek ellesnek belőle, ügyes meseszövő asszonyok is megpróbálkoznak vele, de a férfiak a jól sikerült kísérletekre is csak kicsinylően legyintenek. Nem ok nélkül. Mesetudásuk valóban sokkal gazdagabb, meseszövésük szebb, bonyolultabb, kifejezéseik illőbbek, csiszoltabbak. Nem hiába nevezetes mesemondó falu a környéken Ketesd, az odavaló férfiak a mindennapi élet ezer gondja mellett, a technika fejlődésével gyorsult életütem ellenére, virágzó mesekultuszt éltetnek és fejlesztenek tovább. Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy a ketesdi mese-

[20] Vannak ugyan külön oktató-nevelő mesék is, de ezek inkább csak alkalmi történetecskék, példálózgatások, mint igazi mesék.

folyam zavartalanul és egyforma bőséggel folytatja útját az időben. A közelmúlt tanúsága szerint háborús és politikailag zavaros időkben maguk az események sokkal jobban foglalkoztatják az embereket. A zavarok elcsendesültével azonban ismét felbukkannak a mesék. Háborúból, fogságból élményekkel és mesékkel megrakódva térnek haza a katonák, s amint egy kicsit a régi, csöndesebb kerékvágásba terelődik az élet, valósággal kiöntik magukból a téli esti beszélgetések, a kukoricamorzsolók résztvevői elé: tessék válogatni. Ahogy múlnak az évek, úgy ülepszik le, rostálódik meg az összehordott mesehalmaz. Számuk megkevesbedik, formájuk állandóbbá válik s az iránt uk való érdeklődés is megcsappan, különösen, ha — mint az utóbbi években is történt, — a nagy pilitikai viharok minduntalan fölkavarják még az olyan kis faluk csöndes levegőjét is, mint amilyen Ketesd. 1940-ben Észak-Erdély visszacsatolása tartotta izgalomban a falut. Valósággal fellélegzettek szellemileg a magyar tanítási nyelv és katonai vezényszók hallatára, más oldalról viszont le voltak sújtva, mert az új határ elvágta legfontosabb bevásárló közönségüket, a havasi románságot. A falu szellemi életében a mesék világa volt az egyetlen terület, ahol bizonyos nyugalom volt. A világháborút megjárt emberek beletöltötték már a maguk újonnan szerzett tudományát a falu meseraktárába, a kiválasztás is megtörtént. Kialakult egy bizonyos meseismeret, de amellett megmaradtak a lelkekben a be nem fogadott, általánossá nem vált mesék is. A fiatalabbak katonaságtól, vasúti munkából hozott meséi s a könyvből olvasott — a Magyar Mese és Mondavilágot a férfiak is szívesen forgatták — már csak csöppek voltak, s nem alakították át a kialakult meseismeretet. Legnagyobb részük változata volt csupán a közkedvelt meséknek. Az alábbiakban a ketesdi mesei műveltségnek erről a kikristályosodott részéről lesz szó.

A tündérmesék csoportosításában is eltérünk Aarne rendszerétől. Ott folytatjuk a mesék leírását, ahol elhagytuk. Először tárgyaljuk a gyermekek, asszonyok meséihez legközelebb állókat s fokról-fokra térünk át a „férfiasabbakra", melyek végül a tréfás mesék területére vezetnek bennünket.

A Hamupipőke[21]-féle mesék Ketesden meglehetősen népszerűek a felnőttek körében is. Két jó, teljes változatát jegyeztük le.[22] Egy harmadik, csonka, a Fehér és fekete menyasszony meséjébe illeszkedik.[23] Menetük alig tér el az országszerte meglepő egyezéseket mutató szerkezettől:

A szegény özvegy ember elvesz egy szegény özvegy asszonyt. Mind a kettőnek van egy-egy leánykája. A mostoha rosszul bánik az ember leányával. A vásárból az ember mostoha lányának ruhát, gyöngyöt, édes leányának egy diót hoz. A kis leány elássa a diót a kertjükben, nagy fa lesz belőle. Három egymást követő vasárnap a mostoha és leánya templomba megy. A kis leány elé paszulyt, borsót, zsemlekását szórnak hamuba. Két

[21] Típusszáma: A—T 510/A. Magyar változatainak felsorolását l. BN. 66. sz. mese jegyzeteiben.

[22] Kovács Annus Kokas II. sz. meséje (KN. 87.) és Lingurár Tódor XVI. sz. meséje.

[23] Mihály Márton Korpos VII. sz. meséje (KN. 22.).

galamb választja ki helyette. Réz, ezüst, aranygúnyát vesz le a diófában levő polcról, s elmegy ő is beléjük öltözve a templomba. A királyfi beleszeret. Mostohája lebontja a disznópajtát s az istállót, mert azt állítja, hogy onnan látta ő is a templombeli szép leányt. Harmadik alkalommal a küszöbhöz ragad a cipője. A királyfi végigpróbálja az összes lányokon, de egyikre sem illik. A mostohatestvér levág a sarkából s felhúzza a cipőt. A királyfi észreveszi a csalást s nem viszi el. Megtalálja a kisleányt s elveszi feleségül.

Az ország területén lejegyzett változatok a fenti meseváztól csak jelentéktelen részletekben térnek el. Magyarázatul talán azt hozhatnók fel, hogy igen gyakori a gyermekek számára készült meséskönyvekben s az elemi iskolai olvasókönyvekben.[24] Ismerjük a falusi ember tiszteletét a nyomtatott szöveggel szemben. Ez azonban magában még nem volna elég ok. Valószínűleg hozzájárul a szerkezet megmaradásához az is, hogy mesénk ebben a formában igen jó, kerek, mind az esztétikai, mind az erkölcsi egyensúlyigényt kielégíti. A legnagyobb szabású változtatás — a rövidítéseken kívül — az szokott lenni, hogy a mostoha testvér (vagy testvérek) nem templomba, hanem bálba mennek. A kis leány segítőfája és madarai, eltérően a nyugati változatoktól, legtöbbször semmiféle összefüggésben nem állanak az eltemetett édesanyával, tehát nem a síron túl is gondoskodó anyai szeretet jelképei. A kis leány szerénységét és szorgalmát jutalmazzák meg.

Ugyanez az erkölcsi háttere a Hamupipőkével rokon Egyszemű, Kétszemű, Háromszemű meséjének is.[25]

Egy asszonynak van három leánya: Egyszemű, Kétszemű és Háromszemű. Kétszemű a legszebb és a — legkisebb. A legények mind őt akarják feleségül venni. Testvérei megharagusznak rá, kiküldik a rétre kecskét őrizni, hogy ne legyen mindig a legények szeme előtt. A tarisznyájába csak száraz kenyérhéjat tesznek. A kecske terít számára asztalt. A testvérei csodálkoznak, hogy nem éhes, s nem panaszkodik. Elmennek meglesni. Egyszeműt sikerül elaltatni, de Háromszeműnek nyitva marad a harmadik szeme, meglátja, hogy ki táplálja a testvérüket. Levágatják a kecskét. Álmában egy öreg ember azt tanácsolja Kétszeműnek, kérje el a kecske körmét és szarvát, s ültesse el az ajtó mögé. Aranyalmafa nő belőle. Csak Kétszemű tud szedni róla. Kétszemű udvarlója továbbra is jár a házhoz. Egyszer egy almát kér Háromszeműtől. Az ágak elhajolnak tőle. Kétszemű, akit a legény ottlétekor mindig az ágy alá dugtak, kigurítja a kért almát. Erre kénytelen-kelletlen előszólítják s hozzáadják a legényhez.

Látjuk, hogy itt is a Grimm-féle gyűjteményből elterjedt meseváltozattal van dolgunk. Ez is átalakult azonban a magyar mesemondás törvényei szerint: a négy testvér helyett három szerepel, az ártatlanul üldözött hősnő a három testvér közül csak a legkisebb lehet. A nagyobb testvérek sem csodalények, csak torzszülöttek s irígylik testvérüket, mert a többi közönséges emberhez hasonlóan két szemmel

[24] A vázlatosan leírt változat elmondója, Lingurár Tódor írástudatlan ugyan, de talán az láthatta nyomtatásban, akitől hallotta.

[25] Típusszáma: A—T 511. Magyar változatainak felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Ketesdi változatok: Mihály Istvánné XV. sz. meséje (Ennek a tartalmát mondtuk el). Lingurár Tódor IX. sz. meséje. Ez összetétel: A—T 511+300.

született. A mese a táltos-kecske ellenére vagy azzal együtt igen józan, reális történetté vált. A ketesdi mesemondással kapcsolatban még igen sokszor találkozunk majd ezzel a hűvös, tárgyilagos józansággal.

Három leánytestvérről szól egy másik, rendkívül népszerű ketesdi mese is: a Három farnasi lány című.[26]

A három farnasi leány sorra jár vízért a kútra, boglyasan a két nagyobbik, szépen megfésülködve, dalolva a legkisebb. A két nagyobb nem itat meg két a kútágason tollászkodó galambot, a kisebbik vizet tölt nekik, s még kenyerét is odamorzsálja. Jó szívét megjutalmazza a két galamb azzal, hogy azt kívánják neki: mikor fésülködik, arany hulljon a hajából, mikor nevet, virág fakadjon az arcán, könnyei gyönggyé váljanak. Meglátja egy királyfi, megszereti, megkéri s elviszi magával. Útközben egy ördöngös vénasszony (a leány mostohája, vagy a királyfi szakácsnéja) egy falat kenyérért levágja kezét-lábát, kiveszi a két szemét s egy rétbe dobja. A leány sírását meghallja arrajáró apja, hazaviszi s meggyógyítja. Leánya parancsára egy csodálatosan muzsikáló ládát csináltat, beleülteti a leányt, s felteszi a királyfi erdejében egy fa tetejére. Egyszer, vadászat közben a királyfi meg is találja a ládát, levéteti s hazaviteti. Otthon felnyílik a láda, s kiszökik belőle a leány. A helyét bitorló mostohatestvért (szakácsné lányát) s az öreg boszorkányt lófarka után kötik.

Ennek a mesének a magyar változatai már sokkal kevésbbé mutatnak egységes képet, mint a Hamupipőkéé. Úgy látszik, több, különböző úton került magyar nyelvterületre, mint a Hamupipőke, talán régebben is, s nem egységes módon alakult át. Ketesden is él még egy a fenti váztól meglehetősen eltérő változata:

A kutyafejű tatár elviszi rendre egy szegény özvegyasszony három leányát cselédnek. Útközben egy kútnál megpihennek. A két nagyobbik a kutyafejű tatár parancsára nem itat meg két galambot, a legkisebb azonban nem fogad szót, vizet ad nekik. A két nagyobbikat megöli a kutyafejű tatár, mert nem engedelmeskedik neki, s felakasztja a többi megölt asszony közé a padlásra. A legkisebb a két galamb tanácsára követi a parancsait, vág a felakasztott asszonyokból, eszik a húsukból, s hozzá is megy a Kutyafejűhöz feleségül. Állapotosan megszökik. Az ura utána megy, elfogja, behajítja a Fekete-tenger kellős közepébe egy szigetre. Ő lesz a vizek királynője. Leánya születik holdas csillagos ruhában. Aranyhajából fésülködés közben arany hull. A zöld király fia utána küldi az udvarbeli öreg boszorkányt. Ez el is megy hajón. Beletesz száz darab cipőt, egy lábra valót. A leányt a hajóra csalja, s amíg ez a cipőket próbálja, elrabolja. Útközben egy-egy falat kenyérért kiveszi a két szemét, s ott hagyja mezítelenül a tengerparton. A holdas-csillagos ruhát saját leányára adja, s azt viszi haza a királyfinak. A szegény vak leányt megtalálja két halász, magukhoz veszik. Egy szépen kivarrott keszkenőért visszavásárolják a két szemét. Egy újabb kendővel elmennek a király váro-

[26] Típusszáma: A—T 403. Magyar változatainak felsorolását l. BN. 47. sz. meséjének jegyzeteiben. Újabb változat: Ősz János, Csudatáska. Kolozsvár, 1940 (Erdélyi Szépmíves Céh kiadása) 227. Szegfü Katalin és Krisztus Urunk; Bözödi György, A tréfás farkas. Kolozsvár, 1943. 7. A kicserélt szömü leány. — Ketesdi változatai: Mihály István András VII. sz. meséje (KN. 35.), Mihály Istvánné II. sz. meséje (KN. 67.), Mihály Márton Korpos VII. sz. meséje (KN. 22.), Lingurár Tódor XX. sz. meséje (A kutyafejű tatár).

sába a vásárba. Itt a leány könnyeivel elmossa a vásárt, s nevetésével visszaállítja, aranyat „lépik". A kendőt csak a holdas-csillagos ruháért adja el. A király felismeri, feleségül veszi.

A mese összetétel a Három leány az ördög házában[27] és a Fehér és a fekete menyasszony típusból.[28] A két mese nem keveredik, egyszerű összeadással illeszkednek egymás mellé. Elég gyakori ennek a két mesetípusnak, vagy a Hamupipőke-féle és a Fehér és a fekete menyasszony-féle meséknek az összeadása, sőt gyakran még szervesebb egymásba kapcsolódása is.[29] Egyik már említett ketesdi mesénk is ilyen.[30] Nem hagyják általában kihasználatlanul a Hamupipőke, vagy ehhez hasonló mesék erkölcsi hatását, s a mese beiktatásával a Fehér és fekete menyasszony hősnőjének ártatlanságát és kedvességét szokás kiemelni.

Látjuk, még egy ilyen kis faluban is megvan a lehetősége annak, hogy egy mese ugyanabban az időben több, egymástól eltérő változatban éljen. Ennek ebben az esetben a legvalószínűbb oka a mesemondók társadalmi elkülönültsége. Lingurár Tódor faluvégi cigány marhapásztor, minden bizonnyal más forrásokból állította össze a Kutyafejű tatár című meséjét, másmilyen mesemondó hagyományok alapján, mint a református-magyar ketesdi kisgazdák a Három farnasi leány címűt. A kettőnek egymással aligha nyílhatott alkalma a keveredésre. Lingurár valószínűleg ismerte a faluszerte elterjedt mesét, a ketesdiek azonban nem igen hallhatták az övét. Nehéz elképzelni olyan gazda-összejövetelt, melynek a cigány csordás lett volna a szóvivője, mesemondója. Többízben emlegette is, mennyire szeretne egyszer versenyt mesélni Máté György Bálinttal, a legjobb ketesdi mesemondóval. A román eredetű csordás nemcsak nyelvében, vallásában és öltözködésében, hanem meséiben is hasonulni igyekezett a faluhoz. Meséinek legnagyobb része azonos típusú a Ketesden közismertekkel és kedveltekkel, de szerkezetük s különösen előadásuk módja legtöbbször eltér.

A fenti mesékkel közeli rokonságban áll az Öztestvér[31] s a Csonkakezű leány[32] meséje. Az előbbiről elmondója pontosan megmondta, melyik évben olvasta egy iskolai meséskönyvből, az utóbbit pedig Linguráron kívül mástól nem hallottam. Egyik sem közismert, ezért elemezésükre sem térek ki. De azt igazolják, hogy az újonnan érkező mesék témája is legtöbbször hasonlít az általánosan elterjedtekhez.

A csodálatos tulajdonságokkal felruházott szenvedő hősnők mellett élnek azonban Ketesden olyanok is, akik nem kapják, szerzik e

[27] Típusszáma: A—T 311. Magyar változatainak felsorolását l. Honti i. m. a megfelelő számnál. Ketesden nem jegyeztem le több változatát. Ez Lingurár Tódor XX. sz. meséje.

[28] Szerkezet szempontjából rendkívül közel áll mesénkhez egy 1913-ban Egyházaskéren feljegyzett változat. Vö. Kálmány Lajos, Hagyományok. Vác 1915. II, 227. kk.

[29] Kálmány, Hagyományok I, 69. A mese Hódmezővásárhelyről való. L. még a fenti egyházaskéri változatot is.

[30] Mihály Márton Korpos VII. sz. meséje.

[31] Típusszám: A—T 450. Mihály István András VIII. sz. meséje.

[32] Típusszám: A—T 706. Lingurár Tódor II. sz. meséje.

EME

tulajdonságukat, hanem vele születnek. Részesei annak a bizonyos mesei, emberit meghaladó hatalmas erőnek: beavatottak. Női mivoltukhoz híven a szerelmükért vívott küzdelemben élnek e hatalommal. Már a Fehér és fekete menyasszony hősnőjében is tapasztaltunk bizonyos aktivitást, még fokozottabb mértékben mutatkozik ez Rózsa és Ibolya meséjében.[33] Három változatát jegyeztük le Ketesden. Menetük nagyjából megegyezik:

Egy királyfi (szolgalegény) megszereti a tündérkirály (sárkány) lányát, megkéri, de nem adják hozzá feleségül (még különféle próbatételek teljesítése után sem). Erre megszöknek. Utánuk megy a leány apja, de az elől sikerül elrejtőzniök: a leány mindkettőjüket átváltoztatja. Megharagszik erre a boszorkány-anya, s most már ő ered utánuk seprűnyélen. Már-már utalérné őket, de a lány cselt eszel ki, elpusztítja s a fiatalok egymáséi lesznek. Az elfelejtés motívuma a három változat közül csak egyikben van meg.

A váz feldíszítésében azonban már lényeges különbségek vannak. Mindenik mesemondó ugyanis maga-magát képzeli a mesehős helyébe s más és más részleteket dolgoz ki. A fiatal legényt inkább a szerelmes részek érdeklik. Az apja már túl van az enyelgések időszakán, neki inkább a különböző agyafúrtságok tetszenek, azoknál időzik. A legeltérőbb a Lingurár változata mind felépítés, mind elmondás szempontjából. Hőse nem királyfi, hanem szolgalegény s még annak is elég tehetetlen, csak sírni tud s imádkozni. A királykisasszony személyében azonban pártjára kelnek a felsőbb hatalmak, és így sorsa jobbrafordul.

A különböző életkörülményeken kívül tehát a korkülönbség s az ezzel együttjáró eltérő érdeklődési kör is oka lehet annak, hogy ilyen kis területen egymás mellett, egy időben egy mesének más és más változatai is éljenek. Az eltérés azonban — hangsúlyozzuk — csak a részletek kidolgozásában van, a váz nemcsak a ketesdi mesemondóknál, hanem országszerte is azonos. Kevés mesénkről mondhatjuk el, hogy ennyire egységes szerkezetű s a mellett mégis ennyire változatos, mint a Rózsa és Ibolya meséje. A tág változtatási lehetőségek sokban hozzájárulhattak a szerkezet állandóságához s a mese rendkívüli népszerűségéhez. Kiki a saját érdeklődésének legjobban megfelelő három feladatot tűzheti a hős elé, s az ifjú pár menekülését is ki lehet színezni más-más ízlés szerint a megadott kereteken belül. Ki szerelmi történetet csinál a meséből, ki hősi kalandok, ki furfangos cselvetések sorát, aszerint, hogy mi áll gonlolat- és érzésvilágához a legközelebb.

Rózsa királyfi történetéhez hasonló felépítésű az Élet fiatalító vize[34]-típusú mese: díszítőelemei is gyakran felcserélődnek, kü-

[33] Típusszám: A—T 313/A. Magyar változatait l. BN 22—23. mese jegyzeteiben. Újabb változatok: Ősz J., Csudatáska 27. (A soktudó fiú című mese vége.) Banó István, Baranyai népmesék. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény, Budapest, 1941. 33. sz. mese. (A királyfi, aki tündérországból akar nősülni) Egyetlen epizóddá szétkopott mese. Dégh Linda: Pandur Péter meséi: uo. Budapest, 1943. 52. sz. mese. Ketesdi változatok: Máté György Bálint I. sz. meséje (KN. 1.), Máté György Bálint ifj. I. sz. meséje (KN. 57.), Lingurár Tódor III. sz. meséje (KN. 92.).

[34] Típusszáma: A—T 551. Magyar változatainak felsorolását l. BN 75—76. sz. meséjének jegyzeteiben.

lönösen a mese második felében. Lényeges különbség azonban, hogy a hős itt határozott céllal indul, hálás állatok, lova, vagy három öregasszony segíti. A menyasszony nem segítőtárs, hanem csak „ráadás" a jólsikerült vállalkozáshoz. A mese menete a következő:

Egy királynak van három fia. Sorra elküldi őket az élet fiatalító vize után. A két nagyobbik megreked útközben egy korcsmában, csak a legkisebb jut el Tündér Ilona palotájába, s hozza el onnan a fiatalító vizet. Hazafelé jövet üldözik a tündérek, maga mögé dobált tárgyakkal nyer utat. Útközben kiváltja testvéreit, ezek kicserélik a vizet vagy elveszik és őt magát megölik. Az öreg király megfiatalodik (meggyógyul). Megjelenik Tündér Ilona, s segítségével kiderül az igazság. A két nagyobbik testvér bűnhődik, a legkisebb feleségül veszi Tündér Ilonát. Övé lesz az ország s a királyság is.

A mesének három változatát jegyeztük fel Ketesden, kettőt ugyanattól a mesemondótól.[35] Mind a három teljes változat, de merőben más beállítású.[36] Rózsa és Ibolya meséjéhez legközelebb Máté György XVII. sz. meséje áll.

Nehezen kibontakozó kezdet után (a Szent János bogár legendája + megtermékenyülés megkívánástól) a Hűtlen anyával[37] folytatódik. A megölt rablók kapitányával összeszövetkezett megesett királyleány akarja az élet fiatalító vizének elhozásával elpusztítani a fiát. A fiút — Jánost — kedvese és három öregasszony segíti. Szeretője utasítja az öregasszonyokhoz, tőlük kap lovat és kefét (vakarót, zsákot). Szerencsésen el is hozza a kívánt vizet. Őrizője, a szép tündérleány azonban ezúttal csak díszlet marad, nincsen rá szükség, hisz Jánosnak már odahaza van kedvese. János a hosszú út után először hozzá megy, s a lány kicseréli a vizet. János anyja azonban a kútvíztől is meggyógyul — hisz nem is volt beteg — s a rablókapitánnyal együtt megölik és összevagdalják Jánost. Lova a zsákba rakott dirib-darabokkal a szeretője házához megy. Az összerakja, életvízzel meglocsolja, s János feltámad hétszer erősebben, mint azelőtt volt. Megbosszulja magát hűtlen anyján s a rablókapitányon, majd egybekel a szeretőjével.

Ezúttal tehát voltaképpen epizóddá alakult át egy teljes mese, anélkül, hogy terjedelmében és formájában azzá vált volna. Igen gyakori megoldás ez: egy teljes mese egyik epizódja helyébe egy másik mesét beiktatni, hogy hosszabb, szebb, díszesebb legyen. Ezúttal alighanem egyéni „alkotással" van dolgunk. A Hűtlen anya vagy testvér meséje nálunk általában a Sárkányölővel[38] szokott folytatódni, esetleg ennek csupán elindító epizódja. Úgy látszik, önmagában nem érzik teljesnek, szükségét érzik a kiegészítésnek. A mesék világában oly otthonosan mozgó, a szerkesztés törvényeit oly jól ismerő mesemondók, mint amilyen Máté György is, egyéni megoldással kísérleteznek. Kérdés természetesen, hogy ezt az újszerű összetételt átveszik-e és tovább él-é.

Lingurár változatában már a három királyfi szerepel; Krisztus Urunk, Szent Péter és egy sárkány segíti a legkisebbet. A tündérek nem üldözik. A mese egyébként teljesen megegyezik a fenti vázzal.

[35] Máté György Bálint X. sz. és XVII. sz. (A—T 315+551) meséje, Lingurár Tódor I. sz. meséje.

[36] Máté György is külön mesének tartotta a két változatot.

[37] Típusszáma: A—T 315.

[38] Típusszáma: A—T 300.

Lingurár valemennyi meséje közül ez áll legközelebb kidolgozásban is a ketesdi meseanyaghoz. A többieknél csak tartalmi azonosságról beszélhetünk, az egyes díszítőelemek, epizódok, motivumok merőben más mesei kelléktárból valók. A fenti mesét alighanem szibériai fogságából hozta magával Lingurár. Egy teljes telet töltött ott együtt három ketesdi legénnyel; ma mindhárom közmegbecsülésben álló gazda s jól ismert mesemondó. A mai ketesdi mesekincsnek tekintélyes része innen került a faluba. Egy Jakoda nevű békéscsabai kocsis naphosszat mesélt nekik.

A három változat közül Máté György X. sz. meséje áll legközelebb az országszerte elterjedt formához:

A legkisebb királyfi a keresztútnál elválik testvéreitől s egy boszorkányhoz szegődik lovat őrizni, s tőle szolgálja el az őt segítő táltos csikót. A három öregasszony, az üldöző tündérek s a hátradobott három csodálatos tárgy ezúttal nem szerepel. A mesében szinte nem is az élet fiatalító vizének a megszerzése a fontos. Sokkal jobban kidolgozta Máté György a lőőrzés és a víz kicserélésének epizódját, valamint azt a jelenetet, mikor a királykisasszony jön gyermekének apját keresni.

Ennek a mesecsoportnak legfőbb tanúsága Máté György Bálint két azonos típusú, de egymástól mégis annyira különböző változata volt. Láttuk, ugyanaz a meseváz, nagyjából azonos epizódokkal, díszítőelemekkel alkalmas egymástól meglehetősen távolálló dolgok kifejezésére s ürügyül szolgál egészen különféle jellemvonások kidomborítására. Szent János fiában a víz elhozatalával kapcsolatban derül ki az elűzött királyleány gyöngesége szeretőjével szemben, János ügyessége és bátorsága, szeretőjének okossága. A X. sz. mesében viszont hasonló kalandok a király legkisebb fiának becsületességét s jószerencséjét állítja szembe a két nagyobbik fiú alattomosságával és gyávaságával. Szerkezet és motívumok tehát voltaképpen csak irodalmi kifejező eszközök. Magukban is gyönyörködtetnek ugyan, ha jóízűen mondja el valaki, de a ketesdi mesemondók és hallgatók számára csak akkor jelentenek teljes megnyugvást és kielégülést, ha a szavak mögött megtalálják a kalandok erkölcsi egyensúlyát is. El lehetne azt mondani legtöbbször egy mondatban, de akkor nem volna meg a kívánt hatása. Mennyivel szemléletesebb, maradandóbb hatású, ha csodálatos kalandokat sző köréje a mesemondó. Maga a folyamat nem úgy megy végbe, hogy a morált öltöztetik fel színes köntösbe, hanem az ezerszer hallott képekbe, kalandokba magyaráz bele a mesemondó új értelmet, új erkölcsi tartalmat. Csoda-e, hogy sohasem kopnak el ezek a számtalanszor hallott mesék, vagy egyes epizódjaik, motívumaik, ha minduntalan új meg új szépséget fedeznek fel bennük, ha annyiféle gondolat és érzelem kifejezésére tudják felhasználni. Ügyes mesemondó ugyanazzal a történettel, ugyanazokkal a szereplőkkel, hasonló kalandokkal s jó mondásokkal nagyon sokféle érdeklődésű hallgatóságot ki tud elégíteni. Ezzel a lehetőséggel azonban csak az egyik helyről másikra vándorló élhet, csak az változtathatja meséit a végtelenségig. Ha egy faluban letelepszik, történetei csakhamar megmerevednek. Az

egyszerű lélek nem nyugszik meg, őt nem gyönyörködteti az állandó gyors átalakulás. Belső egyensúlyának megtartásához megkívánja a külsőt is életének minden vonatkozásában, természetesen az irodalmi esztétikaiban is. Egy-egy kedvelt mesével könnyen megesik, hogy két, három állandóbb formában él egy faluban, miért ne eshetnék meg egy mesemondónál is? Oka legtöbbször az, hogy két különböző forrásból különféle beállításban hallotta, s minthogy hallgatósága is elfogadja a két változatot, eszébe sem jut azonosítani vagy egymásba olvasztani a kettőt, pedig legtöbbször nagyon is tisztában van azzal, hogy itt tulajdonképpen hasonló kalandokról van szó.

A szépen szóló madár meséjének[39] is hasonló az erkölcs alapgondolata s részben azonos tételekből épül fel:

Három királyfi elindul, hogy atyjuk számára a fiatalító énekű madarat elhozzák. A két nagyobbik szívtelenül viselkedik egy rókával, a legkisebb megkínálja ennivalóval. A nagyobbakat kőbálvánnyá változtatja, a legkisebb mellé odaszegődik segítőtársul. Megtalálja és megfogja a madarat, de rabságba esik, s csak úgy engedik szabadon, ha elhozza az aranyszőrű paripát, ott is elfogják s elküldik az aranyhajú királykisasszony után. Mind a három királynál a róka helyettesíti a királykisasszonyt (lovat, madarat), így a királyfinak sikerül mind a három értékes kincset hazavinni. A róka feltámasztja testvéreit, de ezek hálátlanul megölik s elrabolják mindenét. A róka ismét megjelenik és életrekelti. A testvérek megbűnhödnek. A legkisebb elnyeri az országot és a királyságot.

A szép, kerek mese alig tér el az előbb tárgyalt típustól. Mindkettőnek ketesdi változata oly közel áll egymáshoz, hogy inkább ugyanegy mese változatainak, mint külön mesecsoportba tartozóknak kell tekintenünk őket.[40]

Az említett teljes, szabályos, típusleírás számára mintául vehető változat mellett kevésbbé teljesek is élnek a faluban. A mese kedveltségét mutatja, hogy asszonyok és gyermekek is ismerik. A tőlük való formák azonban sokkal kevésbbé egységes felépítésűek, apró mozaikszerű képecskékre hullanak. Ez a mese példázza leginkább, mennyire helyénvaló a ketesdi gazdáknak az a véleménye, hogy az igazi mesék

[39] Típusszáma: A—T 550. Magyar változatainak felsorolását l. BN 74. sz. meséjénél jegyzeteiben.

[40] Ehelyütt kell rámutatnom a magyar mesekutatás egy igen nagy hiányára: nincs magyar típuskatalógus. Honti mutatója csupán az AARNE-féle katalógusban közölt vázlat változatait közli. A magyar mese-tipológiának azonban egy olyan kézikönyvre volna igen nagy szüksége, amely a meglevő, nyomtatásban megjelent szövegek alapján rokonsági sor rendben leírná a legállandóbbnak látszó alakok rövid tartalmát, számbavéve végre a magyar mesetémákat. Amíg meséink csoportosításakor csak az AARNE-féle leírásokra vagyunk utalva, mindenkor előfordulhat, hogy egymástól aránylag távolálló meséket kelt közös típusszámmal jelölnünk, jóllehet, a tapasztalat szerint az egyik változat, mint épen a fenti példából láttuk, egy más típusszámmal jelölt mesével közelebbi rokonságot mutat. BERZE NAGY JÁNOS harminc éve készülő típuskatalógusa nem kevesebb, mint 228 mese típus megállapításával és körülhatárolásával gazdagítaná az eddigiek számát (302). A hatalmas mű azonban terjedelménél fogva (70—80 ív) a mai háborús időkben nem talál kiadót, pedig ilyenfajta mű megjelenése rendkívü nagyot lendítene népmesekutatásunkon. E kéziratban levő típuskatalógusra legutóljára DÖMÖTÖR SÁNDOR hívta fel a figyelmet »Berze Nagy János és a magyar mesekutatás« című cikkében. (Magyar Élet 1944. 3. sz. 16.)

nem valók gyermekeknek, aszonyoknak, nem értenek azok ahhoz, még akkor sem, — tehetjük hozzá, — ha olyan jó mesemondók, mint amilyen Kovács Mártonné vagy Mihály Anna.

A Szépen szóló madár-félékkel tart közeli rokonságot Máté György nagyszabású meséje a Bruncikk királyfi is.[41] Ismét olyan mesével van dolgunk, melynél fontos volna a típusváz részletes megrajzolása, körülhatárolása. Az AARNE—THOMPSON-féle típuskatalógusban csak egyes elemeivel találkozunk, másokat, mint a táltospárbaj, kancatejfürdő, keletről hoztuk magunkkal.[42] A nyomtatásban megjelent változatok — köztük a ketesdi is — szerkezet szempontjából a Rózsa és Ibolya magyar vátozataihoz hasonlítanak: világosan felismerhető váz, rendkívül sokféle díszítőelemmel. Itt azonban nem a megadott keretek kitöltésében lelik kedvüket a mesemondók, hanem mindenikük új meg új epizódot told a hármas alap-kalandhoz s ezzel megbontja az eredeti zártságot. Valamennyi lazább, változékonyabb alaknak látszik, regényszerűbb, mint az eddig tárgyalt mesetípusok. Bruncikk királyfi meséjével elérkeztünk a tündérmeséknek egy másik csoportjához: a kalandmesékhez. Legjellemzőbb vonásuk a szerkezetin kívül az, hogy a hallgató vagy olvasó nem érzi annyira az események végzetszerűségét bennük, teljesen a mesemondó önkényétől függ, mit vesz el és mit ad hozzá. Az események elindításával is szabadkezet enged maga magának: a hős kalandokra vagy házasodni indul. Ezzel a hallgatóságnak is értésére adja az elmondó: meséje úgy folyik majd, ahogy ő akarja, addig tart, ameddig jónak látja. A mesemondó tehát itt feloldottabb formát alkalmaz.

Ide sorolhatjuk egy másik jellegzetesen magyarnak tartott mesének ketesdi változatát is, Máté György Bálint Selyemrét című meséjét.[43]

A királyfinak apja régi katonapajtását kell elhoznia a selyemrétről. A hüvelyből magától kiugró kardjával megöli a katonákat szövő boszorkányt, ottmarad az öreg cimboránál, s a leányát elveszi feleségül.

Mesénk részleteiben kissé eltér az országszerte elterjedt formától. Megokolja, miért zúdítja a boszorkány a katonáit a selyemrétre: fiatalkorában szeretője volt a gazdájának, az nem vette el, s most így akar bosszút állni rajta. A befejezés sem azonos: a királyfi ott marad királynak a selyemréten, soha többé nem tér vissza az apjához. Legfőbb különbség pedig az alapfelfogás: a nyomtatásban eddig megjelent változatok legnagyobb részében szó sem esik leányról, szerelemről, tisztán vitézi cselekedetek sora a mese. Máté György szerelmi történetté

[41] AARNE—THOMPSON típuskatalógusában az 531. sz. vázlathoz áll legközelebb. HONTI 465 I-el jelöli. Ugyanott l. a mese rövid tartalmi leírását és a magyar változatok felsorolását is, az újabbakat DÉGH i. m. 21. meséjének jegyzeteiben. A ketesdi változat Máté György Bálint V. sz. meséje (KN. 3.).

[42] SOLYMOSSY SÁNDOR, Keleti elemek népmeséinkben: Ethn. XXXIII, 30.

[43] A mese az AARNE THOMPSON-féle típuskatalógusban nincs meg. HONTI 463-al jelöli. Magyar változatait l. uo., továbbá a MNGy. XIII. 19., 20. meséjét. A ketesdi változat Máté György XIX. sz. meséje. KN. 8.

eME

alakította. Igen jellemző ez nemcsak Máté Györgyre, hanem a ketesdi mesemondásra is: a hős végső célja a boldog házasság; a tündérmesék legnagyobb része ezzel fejeződik be. Alig van ez alól kivétel; nehányszor előfordul, hogy a hős és hősnő örökre elszakad egymástól. Van egy-két olyan rossz mese is, amelyet elmondója sehogy sem tud abbahagyni, legjobbnak látja tehát, ha kiirtja az életben maradt szereplőket.

A feleséget vagy mátkáját kereső királyfi egyike a legnépszerűbb ketesdi mesehősöknek. Kalandjainak száma szinte végtelen. A róluk szóló mesék nagyobb részében alig fedezhető fel a szerkezet némi nyoma. A csizmás kandur, az Égig érő fa, a Hű inas, a Csodás segítők, stb. elemei sorakoznak bennük egymás után csodálatos összevisszaságban.[44] Az ilyenfajta mesék állékonyságához természetesen igen sok szó fér. Egy-egy összekapcsolásuk semmiesetre sem terjed túl a mesemondó személyén. Máskor csak egy esetre kerülnek ezek az elemek egymás közvetlen közelébe, azután visszahullanak elmondójuk s hallgatóik összefüggéstelen mese-elem raktárába. A hevenyészve összekapkódott mese rövid idő alatt epizódjaira bomlik szét, s valósággal felkínálkozik a következő költőnek: „Alkoss belőlem." Az ilyen elkallódott elemek aztán mindaddig romlott vagy csonka formában hányódnak, amíg valaki rá nem bukkan a hozzájuk illő szilárd szerkezetre. Ott aztán megtapadnak csalhatatlan biztonsággal. Ez a folyamat nemcsak egy falu, hanem egyetlen mesemondó mesevilágában is lejátszódhatik. A kettő alaptermészetében alig különbözik egymástól; az előbbi valamivel bővebb, homályosabb, több benne az alaktalan sejtés, a ködös, formátlan kép, a szerkezetet kereső epizód; ösztönösebb. Egyetlen mesemondó viszont — jó mesemondóra gondolok, — rendszerint több mesét tud, mint a közösség, amelyben él. Tudatosan törekszik arra, hogy az elemek, képek, művészi formájú, szervesen egymásból következő eseményláncolattá álljanak össze. Mikor ez sikerül neki — az eredmény általában egy-egy mesénél nagyjából országszerte megegyezik — a forma rövid ideig állandósul egy kis körben. Szándékos vagy akaratlan változtatások következtében azonban csakhamar ismét elemeire hull, vagy sajátmaga vázává kopik, s kezdődik a folyamat elülről. Igen jól megfigyelhetjük az elmondottakat a fenti mesecsoportban. A meseformálódás minden mozzanatára találunk benne példát. Öreg Mihály Mártonnak a Hű inas[45] című meséje a legmegállapodottabb s a legtisztább: három mese elemeinek észszerű egymásbafűzése. Tipológiai szempontból romlott forma, de jó mese. Kolozsi Andrásné Szép Miklósa[46] a következő állapotot illusztrálja: a mese-

[44] L. pl. a KN. 77, 94 sz. mesét.

[45] Típusszáma: A—T 513/A+516+313/A. A magyar változatok felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál 513/A. Csodás segítőtársak-hoz l. még Lázár István, Alsófehérmegye magyar népé-ből a IV. sz. mesét, 516. A hű inas-hoz BN 70. sz. meséjének jegyzeteit, 313. A Rózsa és Ibolya meséjé-hez a 13. l.-on levő jegyzeteket. Itt a meséből csak az üldözés-epizód szerepel.

[46] Típusszáma: H. 467+A—T 554. A magyar változatok felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál; az Égig érő fá-hoz (H. 467): MNGy. X, 34, MNGy. XIII, 18;

mondó hallott egyszer vagy többször egy jó mesét, nagyjából meg is jegyezte, s most arra törekszik, hogy emlékezetéből előszedegesse, összeillesztgesse s elénkvetítse a benne homályosan élő képet. Lingurár Tódor Sáskirálya[47] a legkevésbbé állandó alak: a mesemondó ötletszerűen szedegeti össze bő mesetudásából az egyes elemeket, s vékony szálra fűzve dobja elénk.

Tartalmánál és formájánál fogva is idetartozik egy másik kedvelt ketesdi mese: Árgirus királyfi.[48] Általánosan ismert a faluban. Formai szempontból most van kialakulóban.

Vörösmarty „Csongor és Tündéjé"-ből oly jól ismert kezdet után útra kel a királyfi eltűnt mátkáját megkeresni. Rendkívül változatos kalandokon megy keresztül: háromszor elalszik egy kovácsné irígysége következtében, szolgál egy molnárnál, találkozik három vénasszonnyal. Irányításukkal végül is egy hegyben megtalálja Tündér Ilonát.

Lingurár Tódor változatában a három veszekedő ördögfióka is benne van. Nem sokban tér el a fenti menettől, csak annál jóval vázlatosabb:

A Mihály Mártoné a Kereskedő fogadott gyermekeivel kezdődik.[49] Pán Simon, a főhős, tulajdonképen huga keresésére indul s csak út közben találkozik a tündérkisasszonnyal. Szolgál egy uraságnál, beáll molnárinasnak s végül egy égigérő búzaszálon feljut a mennybe. Ott megtalálja Tündér Ilonát s a húgát is.

A három változat közül a Mihály Mártoné ismeretes régebbi idő óta a faluban. Máté György és Lingurár Tódor a maga változatát szibériai fogságából hozta magával. Ezzel magyarázható a kettejük változatának feltűnő egyezése. Ezt a mesét is szükséges volna lejegyezni egy-két évtized múlva annak a megállapítására, hogy végül is milyen végső formája alakul ki. Egymásbasímul-e a kétféle forrásból való két változat, vagy önállóan folytatja életét a falu mesevilágában?

Tartalmánál és formájánál fogva is igen érdekes változat Mihály Istvánné Béka-menyecskéje.[50] A fenti mesetípus keveredése a Szép asszony- és a Békafeleség-típus elemeivel. Ez önmagában nem volna szokatlan, magyar nyelvterületen a mese általában ebben a formában ismert. Különleges azonban a befejezése: a férj megtalálja fe-

Kálmány, Hagyományok II, 4, 54; Ortutay. Nyiri és a rétközi parasztmesék 1; Banó, Baranyai népmesék 1, Ketesdi változatok: Mihály István Rigó V. sz. meséje (könyvmese), Lingurár Tódor XII. sz. meséje (tákolmány).

[47] Típusszáma: A—T 751+545+554+313/A+467+408. A mese pillanatnyi alakulat, magyar változatairól nem tartjuk szükségesnek beszélni.

[48] Típusszáma A—T 400. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Ketesdi változatok: Máté György Bálint XV. sz. meséje (KN 7.), Lingurár Tódor VII. sz. meséje, Mihály Márton Korpos VIII. sz. meséje (KN. 23.).

[49] Sem Aarne-Thompson típuskatalógusában, sem Honti »Verzeichnis«-ában nincs meg. Vö. Gaál György, Magyar népmesék 7.; MNGy. XII, 7.; Ősz J,. Csudatáska 115. Becsáros.

[50] Típusszáma: A—T 402+465/B+400. Magyar változatait l. BN 60—62. sz. mesék jegyzeteiben. Újabb változatok: Ősz J., Csudatáska 158., A halkisasszony; Dégh, Pandur 15 (A békekirálykisasszony).

eME

leségét, de az ahelyett, hogy megbocsátana neki és ismét egybekelnének, vacsoracsillaggá változtatja. A menyecske maga hajnalcsillaggá lesz, s soha többé nem találkozhatnak. Néha, nem is olyan ritkán, találkoztunk már ilyen különösen végződő mesékkel. Annyira ellentétben áll ez a szokványos „boldog vég"-gel, hogy önként felvetődik a kérdés: vajjon nem valamilyen kihalt mesemondó hagyomány csökevényével van-e itt dolgunk.

A fenti mesetípus párja Lingurár Tódor Kígyókirályfi című meséje.[51] A cigány mesemondó változata menetében ezúttal is sokkal nyugatiasabb, közelebb áll az AARNE-féle vázhoz. A váz felöltöztetése viszont ellentétben a ketesdi magyar mesékkel, sokkal több felületen érintkezik a mesemondó hiedelemvilágával. A ketesdi mesék csodás elemei irodalmi díszítő kellékekké váltak, Lingurárnál viszont teljesen elmosódik a mese és a való élet határa. Nála nem valahol messze, valamikor régen játszódik le a mese, hanem a közvetlen közelben, szinte a mindennapi élet keretén belül.

Sokkal kisebb arányban, de még mindig lényeges része a Szalma aredenciás várnak[51] is az eltűnt feleség keresése. Ez is háromféle, különböző, a magyar anyagban egymással gyakran keveredő mesetípusnak az összeolvasztása. Mihály Márton Korpos legkedveltebb meséje. A sokszori elmondás lecsiszolta már az összetoldozás éleit, egyenetlenségeit. Magától értetődő bőséggel folyó mese lett belőle, a Varázsgyűrű-féle mesetípus szép, de aligha állandó változata. Igen közel áll hozzá Máté György Bálint Kondás Jankó című meséje.[53] Általában a Férfihamupipőke-típusba szokás osztani, jóllehet annak csak közeli rokona, de nem teljesen azonos vele. Egy típuscsoportba tartoznak, de abban két különböző alosztályt alkotnak. Összehasonlítva a jegyzetben felsorolt, mesénkhez igen közel álló változatokkal, megállapíthatjuk, hogy Kondás Jankó meséje nem Ketesden öltözött jelenlegi alakjába. Menete a következő:

Jankó elszegődik a királyhoz kondásnak. Disznóit sorra legelteti a réz, ezüst, aranyerdőben. Gazdájukat, a sárkányokat, varázspálcája segítségével sorra megöli, paripát, vitézi öltözetet és réz (ezüst, arany) bokrétát szerez. Megajándékozza velük a királykisasszonyokat. Versenyugratás a bokrétáért. Jankó lekapja mind a hármat, a legkisebb királykisasszonyt elveszi feleségül. Disznópajtába költöztetik őket. A szomszéd király hadat üzen. Már-már megverik Jankó apósát, mikor Jankó segítségére siet, réz, ezüst és arany vitézeivel. A győzelmi ünnepen felfedi kilétét. Ő nyeri el a királyságot. Változataiban a disznócsorda helyett gyakran juhnyáj szerepel, s a mese háború helyett vadászattal végződik.

[51] Típusszáma: A—T 560. Magyar változatainak felsorolását l. BN. 79. sz. mese jegyzeteiben. Újabb változat: ŐSZ J., Csudatáska 53. l.

[52] Típusszáma: 560+314+532. Magyar változatokat l. HONTI, i. m. a megfelelő számnál.

[53] Legközelebb áll az AARNE-THOMPSON-féle típuskatalógusban az 532. és a 314. típushoz. Magyar anyagban igen gyakori ebben a formában. Vö. MNGy. X, 27, XIII, 30; PINTÉR: A népmeséről. Losonc 1891. 4. sz. mese; ORTUTAY, Nyiri és rétközi parasztmesék. 5. mese; BN 72. sz.

Egészen sajátos a másik, kéziratban levő változat. Ez egy fél-emberről szól. A fél-ember félségével megkacagtatja a nevetni nem tudó királykisasszonyt. Hozzáadják feleségül. Disznópajtába költöztetik. Vadászaton háromszor egymásután megbélyegzi két sógorát, majd visszaváltozik egésszé, elnyeri az országot és a királyságot.[54]

Máté György Bálint nemcsak a ketesdi mesemondói hagyományokból, hanem a MMMV-ból is ismeri Kondás Jankó meséjét.[55] A nyomtatott szöveg sem volt azonban nagyobb hatással rá, mint egy szóban hallott változat. Belőle mindössze a mese címét, Jankó párbeszédét a királlyal, stb. vagyis a neki tetsző elemeket vette át. Lingurár változatához csak annyi a hozzátennivalónk, hogy ismét a faluban jól ismert és kedvelt témával hozakodik elő, meséje azonban egészen lényeges vonásokban eltér a Ketesden közismert formától.

Kondás Jankó meséje egy másik Ketesden s országszerte is rendkívül elterjedt s kedvelt mesecsaládhoz vezet bennünket: a Sárkányölő-félékhez.[56] Egyik mesének sincs ilyen szépszámú s enynyire változatosan változatlan feldolgozása, mint a Sárkányölőnek.[57] Ketesden a tiszta formán kívül élnek a megszokott Csodamadárral[58] és Hűtlen testvérrel[59] kezdődő alakok is. A tartalmi különbségeken kívül egyéni részletkidolgozásokkal is találkozunk. Egyféle változatában például egész állatsereglet kíséri a két testvért, egy másikban nem egy, hanem három országot szabadítanak meg a sárkánytól. Alapjában véve azonban valamennyi az alábbi váz más-másféle formában:

Rendkívüli módon született hős (hősök, két testvér, esetleg ikrek) találkozik állatokkal. (Farkas, medve, oroszlán). Segítségükkel felszabadít egy országot a szomjanhalástól s egy királykisasszonyt megment a sárkánytól. A küzdelem után elalszik, Veres Vitéz levágja a fejét, s a királyi palotában magát állítja a sárkány megölőjének. Az állatok feltámasztják gazdájukat. (Néha először fordítva ragasztják vissza a fejét). Ételhozás a lakodalomból. Végül a hős is megjelenik a vendégségben, a levágott sárkánynyelvekkel bizonyítja, hogy ő az igazi megmentő. Egybekel a királykisasszonnyal. Itt befejeződik a mese, ha csak egy vitézről van szó, ha kettőről, a következő módon folytatódik: Az ifjú férj az elátkozott erdőbe megy vadászni. Egy boszorkány megöli állataival együtt. Ikertestvére keresésére indul. A királyi palotában összetévesztik. Az erdőben feltámasztja testvérét. Mindketten boldogulnak (A-T 300, 303).

Egyik változatában a két testvér erejét egy csodamadár májától és zuzájától kapja (L. A-T 304), egyébként azonban úgy folytatódik mint a fenti mese.

[54] Lingurár Tódor XII. sz. meséje.

[55] IV/1. 149.: Kondás Jankó.

[56] Típusszámai: A—T 300, 303, 315.

[57] A mesetípus magyar változatainak felsorolását l. BN. 11—18, továbbá a 24—25. sz. mese jegyzeteiben. Újabb változat: DÉGH, Pandur 4. sz. meséje. Ketesdi változatok: Máté György Bálint II., XVI., Lingurár Tódor IV., IX., Mihály Anna Duka II., Mihály István András I., Mihály Márton Korpos IX. sz. meséje.

[58] Típusszáma: 304+303. Lingurár IV. sz. meséje, Mihály István András I. sz. meséje.

[59] Típusszáma: 315+300. — Lingurár T. IX. sz. meséje. Egy szomszédfalusi (sárvásári) változat KRESZ MÁRIA kéziratában. — A kézirat használatáért ezúton is köszönetemet fejezem ki.

EME

Egy másik változatban a hős testvérével vagy anyjával él egy erdei házban. Testvére összeszövetkezik egy rablóbanda kapitányával, s a hős életére törnek: egy farkas (medve, oroszlán) kölyköt, vagy kölyöknek a szívét kérik tőle. Az anyaállat azonban ahelyett, hogy megölné, önként felajánlja a fiát. A kis állatok megmentik gazdájukat a rablótól. A hős megöli s ott hagyja testvére (anyja) őrizetére s világgá megy három állatjával (L. A-T 315). Folytatása ugyanaz mint a fentinek.

Valamennyi ketesdi változatra jellemző, hogy a fenti vázak valamelyikéhez ragaszkodik, bővítéseket megenged, de rövid, csonka változat egy sincs a hét között. Még a 12 esztendős kis Mihály Anna is a teljes alakot mondja el, ha vázlatosan is. A csodamadárral kezdődő forma állítólag könyvből került a faluba. Ez ismét azt bizonyítja, hogy a nyomtatott szövegek közül is lehetőleg a már ismereteseknek a változatait jegyzik meg.

A Sárkányölővel rokon tartalmú és hangulatú mese a Fehérló-fia[60] is.

Rendkívüli módon (Ketesden egy iskoláskönyvből származó változaton kívül sohasem állattól) született hős, aki nagyon erős, találkozik Vasgyúróval, Fanyűvővel és Kőmorzsolóval (A sorrend változó). Epizód a törpével. A hős leereszkedik a másvilágra, megszabadít három királykisasszonyt. Társai becsapják. Griffmadár segítségével újra a felső világra kerül s megbünteti őket. — Változata: Három leányt (királykisasszonyt) elrabolnak a sárkányok. Keresésükre küldött fiútestvéreiket megölik. Borsszemtől született öccsük elindul utánuk. Lekerül az alvilágba. Megöli a három sárkányt, megmenti a nénjeit, feltámasztja a bátyjait. Bátyjai becsapják. Végül mégis csak felkerül a föld felszínére s testvéreit megbünteti.

Ennek a mesének a ketesdi vátozatai már sokkal kevésbbé tökéletesek tipológiai szempontból, mint a Sárkányölőé. Elég gyakran is keveredtek azzal, átveszik egyes elemeit. De vegyülnek bele epizódok az Erős János-típusú meséből is.[61] Ezen a vonalon mennek át tulajdonképpen a tündérmesék a tréfás mesék csoportjába. Maguk a Sárkányölő-félék sem egészen komolyak. Egyrészüket valósággal tréfás hangon mondták el. A ketesdi tündérmeséknek különben is jellemző sajátsága, még a legkomolyabbaknak is, ez a féltréfás, kissé csúfolódó hang.

Összegezve a tündérmesékről elmondottakat, a következőket állapíthatjuk meg: legnagyobb részük tiszta típus, világosan elmondott, jól tagolt szerkezetű. Kivételek az elveszett mátkát vagy házastársat kereső emberről szólók, vagy azok, amelyek a házasodni induló királyfi kalandjait adják elő. Ezek legtöbbször laza szálra fűzött epizódsorok. A könyvből olvasott mesék közül rendszerint azokat jegyzik meg s mesélik tovább, amelyek már ismerteknek, kedvelteknek a változatai. Itt is lényeges szerepet játszik a szép forma, a ketesdi mesékben megszokott kerekség. A falu ragaszkodik a megszokott mesetárgyakhoz és formákhoz. A változatok ennek ellenére nem egyhangúak.

[60] Típusszáma: A—T 301. Magyar változatait l. BN 12. sz. mese jegyzeteiben. Újabb változat: BANÓ, Baranyai népmesék. 23—24. sz. mese. — Ketesdi változatok: Máté György Bálint IX., XVI., Lingurár Tódor VI., Máté Jani Mojsza V. sz. meséje.

[61] Típusszáma: A—T 650.

A sokszor hallott, azonos tárgyat kiki érdeklődésének és mesetudásának megfelelően díszíti fel. Egy-egy mese újszerűsége nem új, ismeretlen, eddig soha nem hallott tárgyában van — az ilyen mesék csak egészen ritkán, különleges alkalmakkor tudnak gyökeret verni a faluban, — az újszerű epizódok, ötletes párbeszédek, jelzők sokkal nagyobb örömet szereznek mesemondónak és hallgatóságának egyaránt.

Az egyénenként eltérő változatokat bizonyos egységbe foglalja az azonos erkölcsi igény. A ketesdi mesékben mindig az üldözöttet, az elnyomottat segítik meg a felsőbb hatalmak. A gőgös, gyáva, dicsekedő, öntelt szereplő mindig megbűnhödik. Elegendő ezek közül a jellemhibák közül egy is, hogy egy életre alacsonyabb sorba taszítson, ritkább esetben elpusztítson. A jutalom általában mindig társadalmi emelkedés, a büntetés ennek az ellenkezője.

Jellemző emellett a ketesdi mesékre a józan, reális világszemlélet. A falu mesekincsébe bekerült szövegek hosszabb-rövidebb idő alatt ehhez idomulnak. Csak az ésszel is felérhető motívumokat fogadják el és éltetik tovább. Ahol ez hiányzik, maguk teremtenek bizonyos logikai kapcsolatot. Erre nemcsak a mesemondónak van szüksége meséjének minél jobb felépítéséhez, hanem a hallgatóság is megkívánja, különben nem hinné el a csodás kalandokat. A mese elhivése, vagy inkább az események elképzelése a mesemondó legfontosabb művészi feladata. Maga a mesemondó tartja a legkevésbbé valószínűnek azt, amit mond, de minden törekvése arra irányul, hogy hallgatóival elképzeltesse s ezáltal elhitesse, amit mond. A mesebeli csodáknak azonban igen kevés közük van a hétköznapok tehénrontásaihoz, szerelmi varázslataihoz. Azok már irodalmi díszítő elemekké váltak, pusztán gyönyörködtetésre szolgálnak, ezek egybefolynak a mindennapi élettel. A tündérmeséknek nem kell azt az érzetet kelteni a hallgatóban, hogy valóban megtörtént esemény hiteles történetét hallja. A ketesdiek viszonya a meséhez nagyon hasonlít a városi ember és a regény, illetőleg a színház közötti kapcsolatához. Mi is megelégszünk a valószerűséggel, nem kívánunk föltétlen történeti hitelességet. A mesemondás és hallgatás kifejezetten irodalmi, esztétikai élvezet. Gyönyörködtető voltának alapját azonban nem az érdekes kalandok, vagy a jól sikerült jelzők képezik, hanem a biztonságérzet. Ezt a biztonságérzetet szolgálja az ismert meseszövegek unos-untalan ismételgetése, a biztos, kialakult szerkezet, erkölcsi háttér és világszemlélet. A mesében szellemi kielégülést keresőnek legfőbb óhaja, hogy őt meglepetések ne érjék. Ezek ellen a kellemetlen meglepetések ellen bástyázza magát körül az ismert mesevázakkal és elemekkel, a pontosan körülhatárolt erkölcsi lehetőségekkel, a merev formákkal. A mesemondó ehhez csak jó irányba tehet hozzá, csak szépíthet, ha azt akarja, hogy sikere legyen, hogy szeressék, hogy meséltessék. Ketesden a tündérmese nem evilági hőseivel és kalandjaival, belső kiegyensúlyozottságával mindig kissé ünneppé teszi azokat az órákat, mikor megjelenik, mikor lejátszódik. Három tényező szükséges hozzá: hangulat, jó mesemondó és összeszokott hallgatóság. Ha mindez együtt van, szárnyat kap a látszólag

eME

agyoncsépelt, ezer szabállyal megkötözött mese, kirepít a szürke, szűkreszabott hétköznapokból. Művészi alkotássá válik. Ezek a pillanatok sokkal gyakoribbak lehetnek másutt is népünk szellemi életében, mint azt gyűjteményeink alapján képzelni lehetne. Megrögzítésük azonban igen nehéz, mert a feljegyzőnek csak ritkán sikerül tejesen háttérben maradni, jelenléte legtöbbször megakadályozza a mesemondót és hallgatóságát, hogy teljesen átengedje magát a mese varázsának.

4.

A TRÉFÁSMESÉK

Nehéz megvonni a határt a ketesdi tündérmesék és a tréfás mesék között. Az előbbiek is bővelkednek mulatságos részletekben, az utóbbiakban is sok a magától értetődő csodás elem. Azokat nevezhetjük tréfásaknak, amelyekben az előbbiek vannak túlsúlyban. Igen jellemző, mit tartanak mulatságosnak a ketesdiek: a furfangot, az ostobságot és a jól sikerült hazugságot. Eszerint három nagy csoportra oszthatjuk a ketesdi tréfás meséket: 1. Az ura eszén túljáró szolga meséje. 2. Az ostoba emberről vagy asszonyról szóló mesék. 3. Képtelenség- vagy hazugság-mesék. Ezeken kívül tréfás műfaj még a „vicc": a rövid, csattanós történet. A „vicc'-et azonban maguk a ketesdiek sem soroljják kisszerűsége miatt a mesék közé.

A tartalmi jegyek mellett jellemző a ketesdi tréfás mesékre az a formai sajátság, amelyet a tündérmesék egy csoportjánál is említettünk: a szerkezetnélküliség. Bizonyos mesevázhoz általában bizonyos tételek tartoznak, számukat, sorrendjüket azonban a pillanat szabja meg. Lehetnek rövidek, mint a nyúl farka, de lehetnek olyan hosszúak is, hogy egész este egyetlen mesén nevet az egész hallgatóság. Formájuk, terjedelmük teljesen a mindenkori elmondótól függ.

A tündérmesékhez legközelebb az Erős János-féle mesék állanak.[62] A természetfölötti étvágyú és erejű furfangos hős kalandjai Ketesden a következők szoktak lenni: cséplés óriási szerszámokkal, az egész termés elhozatala, fahordás az erdőből medvével, farkasokkal, ördöggel, a vaddisznócsorda hazahajtása, az ördögök malma, pénzhozás a pokolból.

Ebben a mesében még nem azon van a hangsúly, hogy az erős szolga ura eszén túljár. A mesemondónak a hős hatalmas erejében és bátorságában telik öröme. Azért is azonosul oly könnyen a Fehérlófia hősével, mert az is hallatlan erejével emelkedik rendkívül segítőtársai fölé. Erős János még jóhiszemű és jóindulatú szolga, akaratlanul szerez bosszúságot a gazdájának. De bosszúságot szerez. Azok az epizó-

[62] Magyar változatait l. BN 89. sz. mese jegyzeteiben; l. még ORTUTAY, Fedics Mihály mesél: ÚMNGy I. 30. sz. meséjének és BANÓ, Baranyai népmesék ÚMNGy III. 12. sz. meséjének jegyzeteit. Ketesdi változatok: Mihály Márton Korpos IV. sz. meséje, Máté György Bálint IX. sz. meséje (A—T 650+300), Péter András II. sz. meséje (A—T 1000+650), Rupa György I. sz. meséje és még sok mesében epizódok.

dok, amelyekben ez bekövetkezik, gyakran belecsúsznak a legnépszerűbb ketesdi mesébe, a János szolgába[63] is. A mese erkölcsi alapja, a gazda fukarságának bűnhödése a ketesdi mesében teljesen háttérbe szorul. Inkább amolyan szellemi párbaj-féle az egész, s természetesen a szolga győzelmével végződik.

A mesében egy papról és szolgájáról van szó. Szerződéskötéskor abban állapodnak meg, hogy amelyik hamarabb megharagszik, annak a másik bocskorszíjat hasít a hátából. A pap lehetetlen tennivalókat ró a szolgára, s az természetesen még fonákabbul teljesíti. Sor kerül a mesében a pap állatainak leölésére, csűrének felgyújtására, kutyájának, macskájának, gyermekének, anyjának megölésére, s mindezt a legkedélyesebben fogja fel hallgató és mesemondó egyaránt. Közben akadnak Jánosnak szerelmi kalandjai is a jelenlevők legnagyobb mulatságára. Látható örömmel halmoznak össze minden fonák helyzetet, amelybe csak pap kerülhet a szolgájával szemben.

A mese országszerte rendkívül elterjedt, népszerű és változatos. Talán ebben éli ki az alsóbb társadalmi osztályba szorított szolga a maga gyűlöletét azokkal szemben, akik felette vannak; ebben oldódik fel a kiszolgáltatottság érzése. Oly jól esik nevetni, mikor az, aki szellemileg fölöttünk állónak érzi magát, pórul jár.

A szegény fiú szellemi fölénye az alapja a Mestertolvaj[64] meséjének is. A mestertolvaj azonban nem él vissza olyan nagyon durva módon helyzetével, mint János szolga. Célja nem az, hogy megkárosítson, hanem, hogy bebizonyítsa az uraságnak: kettejük közül ő az okosabb, az agyafúrtabb.

Még ennél is élesebb a szellemi ellentét a furfangos szegény és az ostoba gazdag között a Csalóka Péterben.[65] Az egész mese erre az ellentétre épül. Az eszes Csalóka Péter változatosabbnál változatosabb módon csapja be az ostoba bírót. Az ügyes, tréfáskedvű gazember általában kedvelt hőse a ketesdi meséknek. Kalandjainak száma szinte végtelen.

Nem szükséges azonban különösen nagy társadalmi ellentét ahhoz, hogy a ketesdi mesemondó az alullevő, a gyöngébb mellé álljon. A szegény és gazdag paraszt[66] meséje a szegény testvér, vagy az egész falutól lenézett szegény ember meggazdagodásáról szól.

[63] Típusszáma: 1000, stb. Magyar változatait l. BN 177—178. sz. mese jegyzeteiben. — Ketesdi változatok: Balázs István Kerekes III. sz. meséje, Kovács Ferenc Kokas VII. sz. meséje, Lingurár Tódor XIX. sz. meséje, Mihály Márton Korpos V. sz. meséje, Péter András II. sz. meséje.

[64] Típusszáma: A—T 1525. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Újabb változat: Banó, Baranyai népmesék. 3. sz. meséje. — Ketesdi változatok: Antal István Prézli I. sz. meséje, Lingurár Tódor V. sz. (A—T 1725+1537+1525) és XVII. sz. (A—T 1525+325) meséje.

[65] Típusszáma: A—T 1542. Magyar változatait l. BN 231. sz. meséjének jegyzeteiben. — Ketesdi változatok: Cseke Márton IV. sz. meséje, *KN. 50.* és Lingurár Tódor VIII. sz. meséje.

[66] Típusszáma: A—T 1535/A és B. Magyar változatait l. BN 230. sz. meséjének a jegyzeteiben. Újabb változat: Ősz J., Csudatáska 91. Szegény ember szerencséje. — Ketesdi változatok: Cseke Márton V. sz. meséje, Kovács István Kokas IX. sz. meséje, *KN. 43,* Kovács Jani Kokas II. sz. meséje (A—T 1643+1535/B) [KN. 82.].

EME

Gyakran kezdődik a Fának eladott tehén[67] vagy valamilyen más, ostobának látszó állatértékesítési epizóddal. Isten azonban nem a nevetőkkel, hanem a kinevetettekkel tart, a szegény, ostooa ember meggazdagszik. Akkor derül csak ki, hogy nem is olyan ostoba, bosszút tud állani azokon, akik megkárosították. Levágatja és eladatja a falubeliekkel is az állataikat; ezek leszegényednek, ő pedig meggazdagszik s első ember lesz a faluban. — A mese nem mindig tesz félfordulatot, az ostoba ember igen gyakran tovább is ostoba s nevetség tárgya marad. Házasodni indul a sok pénzzel. Ügyes leányt kap. Az asszony megtiltja az urának, hogy az esküvőn vagy azután vendégségben sokat egyék. Éhen marad tévedésből. Megeszi a macskafiakat, kifolyatja a bort, elszórja a lisztet, megkövezi az apósát, stb. Elszöknek. Az ember magával viszi az ajtót. Felmásznak egy fára a farkasok elől. A fa alá rablók telepszenek. Rájuk ejti az ajtót. Még több pénzhez jutnak.

Nem szabad azt gondolnunk, hogy ez a váz állandó, egyetlen; csupán egy a sok közül. A ketesdi mesemondóknak rendkívül sok epizód áll rendelkezésükre, ha az ostobaságot ki akarják figurázni. A mesehős sem mindig férfi, lehet asszony is. Azzal is csak ugyanazok a mulatságos balesetek történnek. A legkedveltebb fajták: Bolond Mihók,[68] a tátottszájú legény története, tűért, ekevasért, szalonnáért, borjúért, leányért szolgál, az ostoba ember, aki mindig mást mond, mint amit éppen kellene (Isten áldja meg a munkájokat, mondja a verekedőknek, Isten válassza széjjel őket, mondja az ifjú párnak, stb.[69]), az asszonyi munkát végző ember (szitálás, vajköpülés, tehénlegeltetés, az ember a kéményben[70]), a poruljárt vő (sorra elpazarolja felesége jószágát, szekerét, fejszéjét, saját ruháját, stb.[71]). A női változatok: Okos Kati[72] s az Edényeit rendező asszony.[73] Ezekről a mesékről még fokozottabb mértékben áll az, amit a tréfás mesékről általában mondottunk: végtelenek. Ugyanarról az ostoba hősről valamennyi kalandot el lehet

[67] Típusszáma: A—T 1643. Magyar változatait l. BN 238—239. sz. meséjének jegyzeteiben. — Ketesdi változatok: Kovács Jani Kokas II. sz. meséje (A—T 1643+1535/B) (KN. 82.), Mihály Márton Korpos X. sz. meséje (A—T 1643+H 1410+1653/A (KN. 24), Péter András II. sz. meséje.

[68] Az Aarne-Thompson-féle típuskatalógusban nincs meg. Berze Nagy *1684x*-szel jelöli. A magyar változatok felsorolását l. a 243—244. mese jegyzeteiben. Újabb változatok: Ősz J., Csudatáska 64. Együgyű Miska, Banó, Baranyai népmesék 60. — Ketesdi változatok: Kolozsi Erzsika I. sz. meséje, Mihály Istvánné VI. sz. meséje, Mihály Márton Korpos XIII. sz. meséje.

[69] Típusszáma: 1696. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. — Ketesdi változatok: Cseke Márton I. sz. meséje (KN. 47.), Kolozsi Anna I. sz. meséje (KN. 88.).

[70] Típusszáma: A—T 1408. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. Ketesdi változata: Cseke Márton II. sz. meséje (KN. 47.).

[71] Típusszáma: A—T 1681. Magyar változata: Ősz J., Csudatáska: 64. l. Együgyű Miska. — Ketesdi változata: Cseke Márton II. sz. meséje (KN. 48.).

[72] A—T 1387. Magyar változatait l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. — Ketesdi változatok: Kovács István Kokas VI. sz. meséje, Mihály Anna Duka I. sz. meséje (KN. 89.). Mihály Istvánné IV. sz. meséje (KN. 69.).

[73] Az Aarne-Thompson-féle típuskatalógusban nincs meg. Honti *1293*-mal, Berze Nagy *1388*-cal jelöli. Magyar változatainak felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál, illetőleg BN. 220. mese jegyzeteiben. — Ketesdi változatok: Cseke Márton I. (KN. 47.; férfi vált.), Mihály Istvánné IV. sz. meséje (KN. 69.), Kovács István Kokas VI. sz. meséje.

mondani. Ennek a fajta tréfás mesének aztán igazán semmi más célja nincs, mint nevettetni, szórakoztatni.

Még inkább áll ez a hazugság-mesékre: Mikor én a vásárba mentem,[74] Mikor én szolgálni voltam,[75] Mikor én kis fiú voltam,[76] az Apám lakodalma.[77] Valamennyit első személyben beszéli el a mesemondó. Igen jól hozzájárul a jókedv fokozásához, hogy az előttük ülő mesemondó, tekintélyes gazda, úgy tünteti fel ezeket a képtelen eseményeket, mintha vele történtek volna meg. A mesemondó s a hallgatóság nemcsak a csodás dolgokat: a hétfejű sárkányt, a varázspálcát, stb. hajlandó valóságnak elfogadni, hanem a jól ismert elbeszélő nyilvánvalóan költött kalandjait is, természetesen csak az elmondás pillanatára. A mesemondóval együtt a hallgatók is beleélik magukat a különös eseményekbe, s nem egyszer rá is dupláznak. Az Apám lakodalmában például a repülő fiú a mosó asszonyok kiabálására kioldja az ingét, elrepülnek a seregélyfiúk s ő a patakba pottyan. Mind kiveri testével a halakat a vízből. Az elmondás alkalmával egyik hallgató megkérdezte nagy ártatlanul: az asszonyok nem fogóztak a halba?

A négy mesetípus közül a vásárba menő ember kalandjai a legvalószínűbbek. Első hallásra el is lehet hinni őket:

A vásárba menő ember betéved egy elhagyott malomba. Tolvajok elől a garatba bújik. A tolvajok rávetik egy borjúnak a bőrét. Ő azzal kiemelkedik. A rablók elrohannak s emberünk jól megrakja sült hússal a tarisznyáját. A malomból egy idegen faluba jut, s ott szállást kér egy menyecskétől. Kap is. Az asszony férje ittasan jön haza a korcsmából, kényszeríti, hogy vele vacsorázzék s azután, hogy megtáncoltassa a feleségét. Az ember a túlzott kínálgatásra ingébe hajigálja az ennivalót, s az tánc közben kipotyog. Az ember azt hiszi, hogy meglopta s elkergeti. Egy szalmakazal tövébe menekül, s egy ismeretlen menyecske a szeretője helyett őt tartja jól pálinkával, süteménnyel. Kimászik a kazal tetejébe, s a kellő pillanatban az egymásratalált szerelmesek nyakába pottyan. Innen is elrohan s végül is elérkezik a vásárba s előadja a komáknak a történteket.

A mese egyes elemei nem ismeretlenek a magyar mese-elemkészletben, ilyen szabályos mesével egybefűzve azonban még nem je-

[74] Az Aarne-Thompson-féle típuskatalógusban nincs meg. *1656x*-szel jelöltük. A magyar meseanyagban csak részleteiben imeretes. — Ketesdi változatok: Kovács István Kokas IV. sz. meséje, Kovács György Bandi II. sz. meséje, Kovács Ferenc Kokas I. sz. meséje, Mihály Márton Korpos IX. sz. meséje (KN. 25.).

[75] Típusszáma: A—T 1017, stb. Magyar változata: Nyr. V, 33. — Ketesdi változatai: Cseke Márton III. sz. meséje (KN. 49.), Kovács István Kokas VIII. sz. meséje.

[76] Típusszáma: A—T 1875. Magyar változatainak fesorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál. — Ketesdi változatok: Cseke Márton III. sz. meséje (KN. 49.), Mihály Istvánné XIII. sz. meséje (KN. 75.). Az utóbbit vö. MMMV II/1:77. l. hasonló című meséjével.

[77] Az Aarne-Thompson-féle típuskatalógusban nincs meg. Honti 1962-vel, Berze Nagy 1961-gyel jelöli. Magyar változatainak felsorolását l. Honti, i. m. a megfelelő számnál, illetőleg BN. 267—268. mese jegyzeteiben. Újabb változatok: Banó, Baranyai népmesék 14, 30, 43, 69. mese. — Ketesdi változatok: Cseke Márton III. sz. meséje (KN. 49.), Mihály Istvánné XVI. sz. meséje. Az utóbbit vö. MMMV. II/2:181. Az én bátyám lakodalma (KN. 76.).

gyezték fel. Általában az Apám lakodalma képtelenségei között szokott előfordulni, jóllehet annak merőben fejetetejére állított eseményeitől eléggé távol áll. A ketesdiek megfelelő stílusérzékkel gondosan szét is választották.

A szolgagyerek hősködései már sokkal nyilvánvalóbb lódítások; csupa ismert elem:

Megkeni az egész szekeret kocsikenőccsel, csak a tengelyt nem. A lovakat fordítva fogja be. Útközben kiesnek a kerekek. A ló nyakába akasztva hozná vissza, de nem tudja, mert a ló beleakad s kitöri a lábát. A mese itt egyik változatban befejeződik azzal, hogy a gazda ostobaságból a vásár helyett haza hajt, a másikban tovább folytatódik. A hordóba zárt fiúval, illetőleg az Apám lakodalmával.

Mikor én kis fiú voltam, (A hordóba zárt fiú) gyermekek között is ismert és kedvelt kis mese, vagy epizódként kapcsolódik bele más hazugság-mesékbe:

Hőse egy kis fiú, aki az erdőben eltéved, rablók kezébe jut s ezek belefeneklik egy nagy hordóba. Egy farkas valahogy bedugja a farkát a hordó oldalán levő lyukon, a fiú megkapaszkodik benne s így utazik egy darabon, esetleg egészen hazáig.

Az Apám lakodalma a kis fiúról szól, aki elmegy hat ökörrel lisztért a malomba. A mocsárból a hat zsák liszt húzza ki az ökröket. Mire odaér, a malom elment eprészni. Utána megy, hogy haza kergesse. Közben az ökrök elé szúrt ostorból fa nőtt. A fiú felmegy, hogy odvából kiszedje a seregélyfiókákat. Kebelébe dugja őket. Ott megtollasodnak, elrepítik. A patakba mosó asszonyok közé pottyan, s onnan különleges módon kerül ismét a malomba, onnan meg haza.

Mind a két mese ismeretes a kalotaszegi mesemondó-hagyományokon kívül könyvből is, de nemcsak onnan. Más kalotaszegi falukban is széltében mesélik,[78] az ismert változatok számos olyan elemet tartalmaznak, amelyek a MMMV-ben nincsenek meg.

Végül még van egy mese a tréfás és tündérmesék határán, de azok közé nem illeszthető, mert nagy népszerűsége ellenére velük egyáltalán nem keveredik: a Terülj meg asztalkám:[79]

A szegény ember szolgálata béreül csodálatos tárgyakat kap: magától megterülő asztalt, magától lisztet szitáló szitát, aranyat tüsszentő csacsit. Sorra elcsalja tőle egy útmenti kocsmáros, de csodálatos botocskájával visszszaveszi őket.

A mese — mint mondottuk — egyáltalán nem keveredik a többiekkel, változatai sincsenek. Három vagy négy mesemondótól hallottuk, valamennyien teljesen azonos módon adták elő, azonos menettel. Nem ok nélkül vált divatossá ez a mese abban az esztendőben: gyönge volt a termés s készpénze is csak a legmódosabbaknak volt, mert a havasi

[78] Szívességből átnézhettem Kresz Mária kéziratban levő sárvásári és nyárszói mesegyűjteményét. Itt láttam leírva több változatukat.

[79] Típusszáma: A—T 563. Magyar változatainak felsorolását l. BN. sz. meséjének jegyzeteiben. — A ketesdi változatok: Mihály Márton Korpos ifj. II. sz. meséje, Cseke Márton VI. sz. meséje, Kovács György Bandi I. sz. meséje (KN. 41.).

románság a határon túl maradt, s Bánffyhunyad egymaga nem tudta elfogyasztani a falu zöldségtermését. Két-három pengőért reggeltől estig ott állhattak a piacon. Csoda-e, hogy szívesen hallgatták az olyan meséket, ahol a szegény ember egyik napról a másikra sok ennivalóhoz, liszthez, pénzhez jut.

A tartalmi és a formai eltérésen kívül van még egy igen lényeges különbség a tündérmesék és a tréfás mesék között: az előbbiek szép előadásához, megfelelő hangulatához szükség van a téli, tűzvilágos esték csöndes meghittségére, nyugalmára, vagy a nyári megfeszített munka utáni testi elernyedésre, az utóbbiak inkább munkaélénkítők. Nagy becsülete van a tréfás meséket tudó embernek a kalákában, közös munkában: hamarabb jár a kéz, gyorsabban telik az idő mulatságos beszéd, nevetés közben. A tündérmeséket inkább a gazdaemberek szeretik, s mondogatják, a tréfásakat inkább a két kezük munkája után élők: a cipész, a kőműves, az asztalos. A földet művelő ember szemlélődő természetéhez sokkal közelebb áll a kiegyensúlyozott szerkezetű s erkölcsi megoldású tündérmese. Az élénkebb észjárású, örökké tevékenykedő mesterember számára viszont alkalmasabb, életritmusának is jobban megfelel a változékony, minduntalan új, meg új megoldási lehetőségeket adó mulatságos kalandsorozat. Ketesden a kettő között nincs túlságosan nagy különbség. A gazdálkodók is ügyeskedő, fúró-faragó emberek, viszont az ácsnak, asztalosnak is éppen úgy megvan legalább a maga kertje, szöllője, s üres idejében szívesen elbabrálgat bennük. Társadalmilag sem távolódtak még el, hisz odavaló emberek, ismeri mindenki a családjukat. Ismerik is jól egymás mesetudományát, s előfordul nem egyszer, hogy például a kerekes tündérmesével próbálkozik, de még gyakrabban az, hogy a gazdák is belefognak egy-egy tréfás, csupa nevetés kalandsorozatnak az elmondásába. Az elmondott mese stílusán meglátszik azonban, hogy milyen kézbe került: a tündérmesék a mesteremberekénél veszítenek szigorú zártságukból, a gazdálkodók viszont igyekszenek valamelyes megnyugtató, véglegesebb formát adni az alaktalan tréfás meséknek.

Nem volna teljes a ketesdi meseanyagról szóló leírásunk, ha meg nem említenők az erotikus meséket is, a „menyecskéknek", „legényeknek valókat". Igen kedvelt ez a műfaj Ketesden, lejegyzésüket azonban, minthogy az összehasonlítás is nehézségekbe ütköznék, későbbi időre halasztottuk.

A ketesdi mesekincs tartalom és műfaj szerint három, illetőleg négy csoportra oszlik.[80] A három csoport közül az első kettő: az állat- és tündérmesék élesen elkülönültek egymástól. Magyarázatuk: az előbbiek gyermekek szórakoztatására valók, az utóbbiak meglett emberek időtöltésére. Gyermekek is tudnak ugyan tündérmeséket, de azoknak mindössze a rövid tartalmát jegyzik meg, vagy valamilyen torz, értelmetlen formáját. Férfiak is tudnak gyermeknek valókat, de nagyon

[80] Az erotikus mesékről anyaghiány következtében nem beszéltünk részletesen, a továbbiakban is mellőzzük őket.

lenézik, semminek tartják őket. Asszonyok, fiatal leányok szokták mulattatni az apróságokat, vagy a gyermekek játszanak el velük egymás között. Tárgyuk szerint általában a faluban ismerős állatokról szólnak. Valamennyi ismeretes mind a magyar, mind a nemzetközi meseanyagból. Jelenlegi formájuk mesés- vagy iskoláskönyv-mesék után készült, témája azonban már ezetőtt is megvolt e falu mesemondói hagyományában. Igen sokat adnak a rövidségre, hihetőségre, ritmikus felépítésre. A három mesecsoport közül formailag ez a mesefaj a legkötöttebb; sok benne a versbetét is.

A tündérmese felnőtt férfiaknak, 40—50 év körüli gazdaembereknek kedves mulatsága. Legnagyobb részük szép, teljes, jól megszerkesztett változat. Ebben a csoportban találjuk a legszebb, magasabb irodalmi igényeket is kielégítő meséket. Jellemző rájuk a ketesdi ember józan világszemlélete, határozott erkölcsi érzéke, jóízű humora és szépen folyó elbeszélő stílusa. Valóságos külön irodalmi, mesei nyelvük van. Igen kedvelt mesemondói szokás személyes tapasztalatokat, helyi jelenségeket keverni a történetbe. Ez részben öntudatlan emberi vonás — mindenki csak olyan emberekről, tárgyakról tud előadni, akiket, vagy amiket maga elé tud képzelni, — természetes, hogy a mintát azokról veszi, akik körülötte élnek. Kétségtelenül ez is egyik oka ketesdi határrészek, bútor- és ruhafélék, stb. sűrű szereplésének; a másik oka a tudatos alkalmazás. A mesemondó szándékosan is szerepelteti őket, hogy a hallgatóság számára minél elhihetőbbé tegye a mesét. Az élet tárgyi oldalát vizsgáló néprajzi kutató is haszonnal forgathatja tehát ezeket a szövegeket.

A tréfás mesék, ellentétben a tündérmesék legnagyobb részével, rendkívül lazán összefüggő formák, bennük mulatságos epizódokat fűzhet szinte vég nélkül egymásután a jóbeszédű mesemondó. Különösen a jól sikerült csínyeken, hazugságokon s az emberi ostobaságon szeretnek mulatni. A mesemondónak, ezzel is, akárcsak a tündérmesékkel, az a legfőbb célja, hogy a hallgatósággal elképzeltesse, átélesse a történteket. Csak így válik teljessé hatásuk: megnyugtató, felemelő a tündérmeséké, jóízű nevetést fakasztó a tréfásaké. Ezért is mondja a legkevésbbé hihetőket, a hazugságmeséket első személyben; így fokozódik a bennük levő kómikum.

A ketesdi mesekincs szerves része a falu szellemi életének. Minden korú, rendű és rangú embernek, asszonynak, vagy gyermeknek megvan az ő részére hagyományos módon kialakult mesecsoportja, azon belül pedig a mesemondó egyén megalkotja a falu mese-szerkezet és díszítőelemtárából az ízlésének legjobban megfelelő, egyéniségét legjobban kifejező irodalmi formát. A hallgató ahhoz szegődhet, aki leginkább az ő szájaíze szerint mesél. Ez a mesekultúra mindaddig élni fog ebben a csöppet sem elmaradott faluban, ameddig lakói szükségét érzik a szép beszédnek, s az emlékezetükben bármikor rendelkezésükre álló, életüket és vágyaikat személytelenségénél fogva oly jól kifejező irodalmi formának.

EMIE

5.

FÜGGELÉK

Az alábbiakban cím szerint felsoroljuk teljes ketesdi mesegyűjtésünket elmondóik szerint csoportosítva. Minden mesemondó meséit az elmondás sorrendjében tárgyaljuk. Megjelöljük őket az AARNE-THOMPSON féle típusszámmal. Amennyiben az említett típuskatalógusban nem volna helyük, de HONTI »Verzeichnis«-ában megemlíti, a HONTItól javasolt számmal jelöljük (pl. H. 1410). Ha itt sem tartják nyilván de Berze Nagy J.: Baranya vármegye népköltészete II. kötetében megtaláltuk változatát s a jegyzetekben a BERZE NAGY javasolta új számot is, akkor ezzel jelöljük (például: BN. 1388). Szépszámmal vannak olyan mesék, illetőleg motívumok is, amelyek egyik fent említett műben sem szerepelnek, de Ketesden következetesen bizonyos állandó formában bukkannak fel. Az ilyen meséknek mi magunk adtunk ideiglenes típusszámot (pl. K. 1656*). Vannak végül olyan mesék, melyeknek vagy változatuk nem került elő, vagy teljesen a pillanat hatása alatt keletkezett keverék alakulatok. Ezek esetében mindössze a műfajt jelöltük. Igen sok a könyvből, elsősorban BENEDEK ELEKnek idézett, Magyar Mese- és Mondavilág című ifjúsági gyűjteményéből való mese. Ahol nyilvánvalóan ez volt a forrás, azt is jelöljük.

A mesemondókat kor, nem és foglalkozás szerint csoportosítjuk. Ezzel nagyjából a mesék tárgykör és műfaj szerinti felosztása is megtörtént: a gyermekek és az asszonyok többé-kevésbbé állatmeséket tudnak, a gazdák meséinek legnagyobb része tündérmese, a mesteremberek inkább a tréfás meséket kedvelik és mesélik. Figyelemmel voltunk ezen kívül a rokoni kapcsolatokra is: az egy családhoz tartozó mesemondókat egymásután soroljuk fel koruk s egymáshoz való viszonyuk megjelölésével.

Függelékünk célja műfaji és társadalmi szempontból áttekinthetővé tenni a ketesdi mesekincset: milyen meséket ismernek és kedvelnek a gyermekek, az asszonyok, a gazdálkodók, a mesteremberek? Mik egy-egy családban a nagyapáról unokára öröklődő epikus hagyományok? Mik a legelterjedtebb mesék a faluban? Úgy vélem, egyelőre elegendő a meséknek csupán a tárgyát jelölni az előbb említett típusszámmal. Az egyes kérdések alapos kidolgozására csak a gyűjtés végleges befejezése után kerülhet sor.

GYERMEKEK

Kolozsi Annus (10—12)[1]

I. [A gyáva ember.] A—T 1696 Mit kellett volna hogy mondjak? *KN.88.*

II. A kis kakas. A-T 715. A kinesszerző kakas. Vö. MMMV. III/1:212. A gyémántkrajcár.

Csucsuj Feri (10—12)

I. [Babonás történet] *KN 78.*

Kolozsi Erzsika (15—16)

I. [Bolond Mihók.] B 1648 + H 1410 + A-T 1653 Bolond Mihók + Az asszony megtiltja az urának, hogy egyék + Rablók a fa alatt. Vö. MMMV II/1: 231. Bolond Mihók.

Kovács Annuš Kokas (12—13)

I. A kis malac. A-T 121 Emberlánc [„Forró vizet a kopaszra!"]. *KN. 86.*

II. [Hamupipőke.] A-T 510/A. *KN. 87.*

[1] A ( )-be tett szám a körülbelőli életkort jelzi. — A [ ]-be tett címeket a gyűjtő adta, az a nélkül írt címek a mesemondótól valók.

Kovács Jani Kokas (10—12)[2]

I. [Babonás történet.] Értelmetlen.

II. [A fának eladott tehén.] A-T 1643+1535/B. Az eltört kép + Az irígy szomszédok. *KN. 82.*

III. [Rabló történet.] Értelmetlen, zavaros.

IV. [Az ember a legerősebb] A-T 157. Az embertől félni kell. *KN. 83.*

V. [A pap bivalyat őriz.] *KN. 84.*

VI. [A két hideglelés.] Értelmetlen.

VII. [A három kívánság.] Vö. MMMV. IV/1:153. A három kívánság.

VIII. [A szabó és az ördög.] A-T 1096+1083. A szabó és az ördög+Párbaj karóval és vasvillával.

IX. [Komám, add meg az ötven lejt!] Vö. Lázár István, Alsófehér vármegye magyar népe. Nagyenyed, 1896. XVII. sz. meséjével.

X. [Piroska és a farkas.] A-T 333. Könyvmese.

XI. [A telhetetlen halászné.] A-T 555. Könyvmese.

Máté Jani Mojsza (10—11)

I. A boszorkány cukorháza. A-T 327/A. Jancsi és Juliska. *KN. 79.*

II. A kis kakas meséje. A-T 715. A kincsszerző kakas. Vö. MMMV. III/1:212. A gyémántkrajcár. *KN. 80.*

III. [A kolbász.] Tréfa. Kissé illetlen.

IV. [Fehérlófia.] A-T 301. *KN.81.*

V. [A beteg zsidó.] A-T 1739. A beteg pap.

Mihály Anna Duka (12—13)

I. Okos Kati. A-T 1387+1009+1653/A+1291. Az asszony bort hoz a pincéből+Huzd be az ajtót+Rablók a fa alatt+Egyik sajtot elküldik, hogy hozza vissza a másikat című epizódok egymásbafűzése. *KN.89.*

II. [A két testvér.] A-T 303. A két ikertestvér. Sajátságos változat. Valószínűleg iskolai olvasókönyvből terjedt el.

III—IV. Gyermekek számára készült tanulságos történet.

V. Csikáló. Tündérmese. Értelmetlen.

VI. A kaszás ember. L.m.f.

VII. A napkeleti királykisasszony. L.m.f.

VIII. [A szépen szóló madár.] A-T 550 Madár, ló, királykisasszony. Romlott változat. Vö. Mihály Márton Korpos II. sz. meséjével. *KN. 90.*

ASSZONYOK MESÉI

Czondi Andrásné Kolozsi (38—40)

I. Szép Miklós H 467+A-T 554 Az égig érő fa+Hálás állatok mesetípusok keveréke.

II. [A boszorkányvár.] Tündérmese. Könyvből való.

III. [A boszorkánylányok.] L.m.f.

IV. [A vitéz szőcs.] A-T 1640+1049+1149 Hetet egy csapásra+Erdő levágás+A gyermekek ördöghúst akarnak enni című meseepizódok egymásmelléfűzése.

Kovács Mártonné Szűcs (56—58)

I. A rókaszemű menyecske. A-T 550 Madár, ló, királykisasszony típusú csonka, kissé zavaros változat.

II. Igaz történet. *KN. 59.*

III. A királykisasszony táltoscipője. *KN. 60.*

IV. Jó viselkedésre oktató tanulságos történet.

Kovács Anna Szűcs (32—34)

I. A halott vőlegény. A-T: 365 Vö. MMMV IV/1: 232. A halott vőlegény.

II. A kötélverő. H 946. Szerencse és Áldás. Vö. MMMV IV/1: 61. Isten áldása. *KN. 61.*

III. [Szent Péter Isten akar lenni.] H 774 Szent Péter tehenet őriz +A méhek megbüntetése. *KN. 62.*

IV. [A szamár és az oroszlán.] A-T 118 Az oroszlán megijedt a lótól. Vö. MMMV. II/1:19. A szamár és az oroszlán.

[2] Az előbbi testvére.

V. A kis gömbec. A-T 2028 Vö. MMMV II/2:137. *KN. 63.*

VI. A mérföldes csizma. A-T 327/B A hat kis fiú az óriás házában. Vö. MMMV III/1:216. A szegény ember hat fiacskája.

VII. A királyné gyűrűje. A-T 1641. A mindentudó doktor. Vö. MMMV IV/1: 33 Prücsök.

VIII. A zöld király. Vö. MMMV. III/1:53. A zöld király.

IX. A vén huszár. Vö. Ősz János: Csudatáska A vén huszár. *KN. 64.*

X. Mit mondott Dávid? A-T 1833.

Mihály Istvánné András (22—23)[3]

I. Kolontos Palkó. Vö. MMMV. V/1:57. Kolontos Palkó *KN. 63.*

II. A szegény ember három lánya. A-T 403 A fehér és a fekete menyasszony. *KN. 67.*

III. A béka-menyecska. A-T 402+465/B A békafeleség + A szépaszszony mesetípusok keveréke. *KN.68.*

IV. Okos Kati. A-T 1387+H 1293 +A-T 1291+1653 Az asszony bort hoz a pincéből + Az asszony minden edényt összetör, hogy egynek helyet csináljon+Az egyik sajtot elküldik, hogy hozza vissza a másikat +Rablók a fa alatt. Tréfás meseepizódok egymásutánfűzése. *KN. 69.*

V. Jávorfa. A-T 780. *KN. 70.*

VI. Bolond Mihók. B 1684 + H 1410. Bolond Mihók + Az asszony nem engedi az urát, hogy egyék. Vö. MMMV II/1:231. Bolond Mihók.

VII. Félignyúzott bakkecske. A-T 212. A hazug kecske (bővebb). *KN. 71.*

VIII. [A szegény ember és a medve.] A-T 154. Bärenfrass. Vö. MMMV. III/2:18. A szegény ember és a róka.

IX. [Az ember a legerősebb.] A-T 157. Az embertől félni kell. Vö. MMMV II/1:128. Többet ésszel, mint erővel.

X. [A róka és a farkas.] A-T 41+4 A farkas igen sokat eszik a pincében+Vert viszen veretlent... epizódok egymásután fűzése. Vö. MMMV II/2:166. *KN. 72.*

XI. A kecskollók. A-T 129 A farkas és a kecskegidók. *KN. 73.*

XII. Az égig érő paszuly. Könyvmese. *KN. 74.*

XIII. [Mikor én kis fiú voltam...] A-T 1653+1875 Rablók a fa alatt+ A fiú a hordóban című meseepizódok egymásbafűzése. Vö. MMMV II/1: 77. Mikor én kis fiú voltam... *KN. 75.*

XIV. A török császár bugyogója. A-T 715. A kincsszerző kakas. Vö. MMMV III/1:212. A gyémántkrajcár.

XV. Egyszemű, Kétszemű, Háromszemű. A-T 511.

XVI. Az én bátyám lakodalma. H 1962+A-T 650 Az apám lakodalma +Erős János. A két mesetípus egyes elemeinek keveréke. Vö. MMMV. II/2:181. Az én bátyám lakodalma. *KN. 76.*

XVII. [A szarka, a róka, a kutya és a szegény ember.] A-T 56/C. A szarka fiai. Vö. MMMV IV/2:53. A róka és a szarka.

GAZDÁK MESÉI

Mihály István András (27—28)[4]

I. A két testvér. A-T 303. A két ikertestvér. L. Mihály Anna Duka II. sz. meséjét.

II. Míhísz Móré (Babonás történet). *KN. 30.*

III. A gyerővásárhelyi ember (ua.) *KN. 31.*

IV. [A prikulics.] (ua.) *KN. 32.*

V. [A zsoboki leány.] (ua.). *KN. 33.*

VI. Fekete ország. A-T 302 Az ördög ereje a tojásban. MMMV. I/1: 173. Fekete ország. *KN. 34.*

VII. [A három farnasi leány.] A-T 403 A fehér és a fekete menyasszony. *KN. 35.*

VIII. Ilonka és Palkó. A-T 450 Az őztestvér. Könyvmese.

[3] Kovács Mártonné leánya, Kovács Anna Szücs húga.

[4] Az előbb említett menyecske ura.

IX. Az elefánt-tojás. A-T 1319. A tököt szamártojásnak nézik.

X. [A nagy fa.] A-T 1960/G. Az óriás fa. *KN. 36.*

XI. [A nagy káposzta.] A-T 1960/D. Az óriási vetemény. *KN. 37.*

XII. [A csodagyermek] Hazugságmese. *KN. 38.*

XIII. [A csodálatos gépek.] (ua.) *KN. 39.*

XIV. [A rab.] (ua.).

XV. [Gönci papó esete a nagy idővel.] (ua.).

XVI. A huszár és a székely asszony. Tréfás mese. Vö. MMMV. II/2:124. A huszár és a székely asszony.

Mihály János András (60)[5]

I. [Az áldott ősz öreg ember.] Rendkívül hosszú, kissé zavaros, tehát típusszámmal sem ellátható, mai elemekkel telített tündérmese.

II. [Ketesd és a három Füld mondája.]

Mihály Márton Korpos (70)[6]

I. A szalmaaredenciás várrúl. A-T 560+314 A varázsgyűrű+Az aranyhajú kertészlegény című mesetípusok keveréke. *KN. 19.*

II. [A szépen szóló madár.] A-T 550. Madár, ló, királykisasszony. *KN. 17.*

III. [A járom.] Mese-formában elmondott falusi történet. *KN. 18.*

IV. Negyvenkilenc. A-T 650. Erős János.

V. János szolga. A-T 1000+1003+1005+1012+1685+1010+1029. Agyafúrt szolga+Szántás kutyával+Útépítés leölt állatokból+A gyermek kitakarítása+Petrezselyem a levesben+Házlebontás+Kakukk a fán című tréfás epizódok egymásután fűzése. *KN. 21.*

VI. [A hű inas.] A-T 513/A+—516. III—V. A csodás segítők+A hű inas című mesetípusokból lazán összefűzött mese.

VII. A három farnasi leány. A-T 510/A+403. Hamupipőke+Fehér és fekete menyasszony típusú mesék egymásbaillesztése. *KN. 22.*

VIII. Pán Simon. A-T 400. Árgirus királyfi meséje. Bővebb. A kereskedő fogadott gyermekei-vel keveredik. *KN. 23.*

IX. [A sárkányölő.]. A-T 300. Szép, teljes, kissé kiszélesített változat.

X. [A fának eladott tehén.]. A-T 1643+H 1410+A-T 1653/A. Az eltört kép+Az asszony nem hagyja az urát, hogy egyék+Rablók a fa alatt című meseepizódok egymás után fűzése. *KN. 24.*

XI. [Mikor én vásárra mentem...] K. 1656 [Szerencsés út a vásárba]. *KN. 25.*

XII. A molnár leánya. Tündérmese szerkezetű erotikus történet.

XIII. Bolond Mihók. B 1684*+H 1410. Bolond Mihók+Az asszony nem hagyja az urát, hogy egyék című epizódok egymás után fűzése. Vö. MMMV. II/1:231. *KN. 26.*

XIV. A székely három esze. Tréfa. *KN. 27.*

XV. A cukorház. A-T 327/A. Jancsi és Juliska. Gyermekmese.

Mihály Márton Korpos ifj. (50)[7]

I. [Fogsága története.]

II. [Terülj meg asztalkám.]. A-T 563. Teljes változat.

Mihály István Rigó (38—40)[8]

I. Halhatatlanság országa. MMMV. IV/1:47-ból olvasta.

II. A kereskedő és a dervis. Benedek Elek valamelyik meséskönyvéből olvasta.

III. [A telhetetlen halászné.] A-T 555. Könyvmese. *KN. 28.*

IV. [Krisztus Urunk és az obsitos.] A-T 330. Az ördög és a kovács típusú mese. A MMMV. IV/1:117-ből olvasta. Az obsitos. *KN. 29.*

[5] Mihály István András nagybátyja.
[6] 70 évet túlhaladott, öreg gazda. Mihály János testvére.
[7] Id. Mihály Márton fia.
[8] Id. Mihály Márton fia.

V. Az égig érő fa. H. 467. A MMMV. I/1:14-ből olvasta.

Kovács István Pajtás (50)

I. [A három jótanács.] A-T 910/E. *KN. 16.*

II. [A legjobb barát.] B 476. [A legjobb barát és a legnagyobb ellenség.] *KN. 15.*

Máté György Bálint (50)

I. Rózsa királyfi. A-T 313/A Rózsa és Ibolya *KN. 1.*

II. Vizi Sándor. A-T 300. Sárkányölő. *KN. 2.*

III. [A fogadás.] Erotikus trufa.

IV. [A szivar.] Ua.

V. Bruncikk királyfi. A-T 531. Aranyhajú lány-Táltospárbaj. *KN.3.*

VI. [A három fiú meg az óriás.] A-T 1960+H 1962. Hazugságverseny +Apám lakodalma típusú mesék igen ügyes egymásbaillesztése. *KN. 4.*

VII. Kondás Jankó A-T 314 v. 532. Az aranyhajú kertészlegény ill. Nemtudomka. Vö. MMMV. IV/1:149. Kondás Jankó. *KN. 5.*

VIII. [A csodálatos gyertya.]. Vö. MMMV. IV/1:190. A gyertya meg a vasfű.

IX. Lél György. A-T 650+301 Erős János-ból elemek belefűzve a Fehérlófia típusú mesébe.

X. [Az élet fiatalító vize.]. A-T 551. jó, teljes változat.

XI. Gyurika szerencsekrajcárja.

XII. [A kis hal hálája.] A-T 657. A rest fiú. *KN. 6.*

XIII. [Az oláh püspök.]. Csúfolkodó anekdóta.

XIV. [A pap leánya.] Erotikus trufa.

XVII. [Szent János fia.] A-T 315+551. A szentjános-bogár teremtése+A hűtlen anya+Az élet fiatalító vize típusú mesék egyéni összefűzése.

XVIII. [A Hidvégi grófi család története.] Ponyvaregény elmesélve.

XIX. [A selyemrét.]. H 463. Mirkó királyfi. *KN. 8.*

XX.—XXI. Legenda. A-T. típuskatalógusában nincs meg. Könyvből való.

XXII. [Oroszországi történet.].

XXIII. [A griffmadár.]. A-T 553+H 361 I/A. A madársegítő+Az ifjú, aki nem szabad megházasodjék típusú mesék jó egymásbaillesztése.

XXIV. [Az eltemetett királylány és az obsitos.]. A-T 307. Vö. MMMV. II/1:18. János vitéz.

XXV. [Mészáros Gyuri.]. A-T 302 Az ördög ereje a tojásban. Bővebb. Vö. MMMV I/1:173. Feketeország.

XVI. Boszorkánytörténet. *KN. 9.*

Máté István Bálint (44—45)[9]

I. [Prücsök.]. A-T 1641. A mindentudó doktor. Vö. MMMV. IV/2: 33. Prücsök.

II. [A huszár és a szász.] B. 1792 [A szebb álom.]. *KN. 10.*

III. [A menasági koldus.] A-T 1650. A párizsi diák. *KN. 11.*

IV. [A hét mérföldes csizma.] A-T 327/B. A hat kis fiú az óriás házában. Vö. MMMV. III/1:216. A szegény ember hat fiacskája.

V. [A szürke ló.]. Vö. MMMV III/1:167. A szürke.

VI. [A dettó.] Tréfa.

VII. Boszorkánytörténet. *KN. 13.*

VIII. [A kiló.] Tréfa.

IX. [A bér.]. Ua.

X. [A három székely és a püspök.]. Ua.

XI. [Az esperes és a kis fiú.]. Tréfa. *KN. 13.*

XII. [Mikor a cigány szalonnát lopni volt...]. Cigányanekdóta. *KN. 14.*

Kovács György Bandi (50)

I. [Terülj meg asztalkám.] A-T 563. *KN. 41.*

II. [Mikor én vásárra mentem...]. K 1656. Szerencsés út a vásárba.

[9] Máté György öccse.

EME

Antal István Prézli (65—66)

I. [Mestertolvaj.] A-T 1525. Zavaros változat oda nem illő elemekkel.

Péter András (60)

I. János szolga. A-T 1000+650. Az agyafúrt szolga+Erős János típusú meseelemek egymásmellérakva.

II. [A fának eladott tehén.] A-T 1643. Az eltört kép.

Kovács István Kokas (75—76)[10]

I. [Komám, add meg az ötven lejt!] *KN. 42.*

II. [Adj Uram Isten száz forintot.] Tréfás mese típusszám nélkül.

III. [Az okos asszony.] Hiányos, értelmetlen mese.

IV. [Mikor én vásárra mentem...] K 1656 [Szerencsés út a vásárba.]

V. A kovártij. A-T 1281. Az ország, ahol nem ismerik a macskát.

VI. [Okos Kati.] H 1293+K 1294*+A-T 1365/A. Az asszony, aki minden edényét összetöri+A tót keresése+A makacs asszony.

VII. János szolga. A-T 1000+149.+1010+1005+1008+1012+1685+1775. Az agyafúrt szolga+Erdőlevágás+Házlebontás+Útépítés leölt állatokból+A gyermek kitakarítása+A csűr felgyujtása+Petrezselyem a levesben+Az éhes pap című meseepizódok egymás után fűzése.

VIII. [Mikor én szolgálni voltam...] A-T 1017+1016+K 1020*+1018*+1021*+1022*. Kocsikenés+A lovak meghámozása+A fiastyúk keresése+A lovakat fordítva fogja be+Kiesnek a kerekek+Pipa meggyujtás című meseelemek egymásután fűzve.

IX. [A szegény meg a gazdag testvér.] A-T 1535. *KN. 43.*

X. [A cigány, aki maga alatt vágta a fát.] A-T 1240. Vö. MMMV. V/1:157. A cigány halála. *KN. 44.*

XI. Pocagyuri. Jó viselkedésre oktató gyermekmese.

XII. A szőrös bárány. A-T 1685. A boldogtalan vőlegény (Csonka).

MESTEREMBEREK MESÉI

Kovács Ferenc Kokas (30—32; foltozó varga)[11]

I. [Mikor én vásárra mentem...] K. 1656*+A-T 1653/A. Szerencsés út a vásárba+Rablók a fa alatt. — A népszerű ketesdi mese mulatságos, jó változata.

II. [A cigány, aki maga alatt vágta a fát.] A-T 1240. (Bővebb). Vö. Kovács István Kokas X. sz. meséjével.

III. [A szürke ló.]. Vö. MMMV. III/1:167. A szürke. *KN. 46.*

IV. János szolga. A-T 1009+1010+1012+1685+1775+1005+650+1017+K 1018*+A-T 1016+K 1656+A-T 1653/A. Az agyafúrt szolga+Házlebontás+Gyermek kitakarítása+Petrezselyem a levesben+Éhes pap+Útépítés leölt állatokból+Erős János-ból: Vaddisznók, farkasok a járomban+Szekérkenés+A lovakat fordítva fogja be+A lovak meghámozása+Szerencsés út a vásárba (malomba)+Rablók a fa alatt című meseelemek egymásután fűzése.

Balázs István Kerekes (66—68; kerekesmester)

I. A két testvér. A-T 676. Ali baba és a negyven rabló. *KN. 51.*

II. [A molnár leánya.] A-T 956/A+955. A molnár leánya+Rablóvőlegény. A két rokontémáju mese elég jó egybefűzése.

III. János szolga. A-T 1000+1007+H 1410+A-T 1685+1012+1010+K 1019*+1775+650+1739+1029. Az agyafúrt szolga+Állatok leölése+Az asszony megtiltja az embernek, hogy egyék-ből a liszt elszórása+Petrezselyem a levesben+A gyermek kitakarítása+Házlebontás+A vízben megdagadó zsemlék+Az éhes pap+Erős János-ból a fahordás

[10] Kovács Annus és Jani nagyapja.
[11] Kovács István Kokas fia.

farkasokkal+A beteg pap+A kakukk a fán című meseelemek lazán egymás mellé fűzve. í

IV. [Az ördög és a szegény ember.] A-T 1030—1036. Terméneelosztás+Egyenes és görbefarkú disznók című epizódok egymásmellé fűzése.

Cseke Márton (36—38; kőműves, ács, ezermester)

I. A gyáva ember A-T 1696+1408 H 1293+K 1294* Mit kellett volna hogy mondjak?+Az asszonyi munkát végző ember+Az asszony, aki minden edényét összetöri+A tót keresése című meseelemek egymásmellé fűzése. *KN. 47.*

II. A gyáva ember (II.) A-T 1681. A szerencsétlen ember (Bővebb). *KN. 48.*

III. [Mikor én szolgálni voltam...] A-T 1017+K 1018*+1021*+A-T 1653 +1875+K 1883*+H 1962. Kocsikenés+A lovakat fordítva fogják be+ Kiesnek a kerekek+Rablók a fa alatt+A fiú a hordóban+A fiú a padláson+Az apám lakodalma című meseelemek egymásmellé illesztése. *KN. 49.*

IV. [Csalóka Péter.] A-T 1542. Az ügyes fiú. *KN. 50.*

V. A szegény emberből lett király. A-T 1535. A szegény és a gazdag paraszt. A népszerű mese ügyes, mulatságos változata.

VI. Furkósbot ki a zsákból, terülj meg asztalkám, szamár tüszents aranyat. A-T 563. Terülj meg asztalkám (Jó, teljes változat).

Máté István Gönci (36—38; asztalosmester.)

I. A három diák-jóbarát. Típusszám nélküli tréfás mese. *KN. 53.*

II. A hóbortos papról. Típusszám nélküli, tréfás mese. *KN. 54.*

LEGÉNYEK MESÉI[12]

Kovács György Bandi ifj. (20)[13]

I. [Adj Uram Isten 100 forntot!]

Kovács Márton Szűcs ifj. (18)[14]

I. A szent lélek. A-T 1837. *KN. 56.*

Máté György Bálint ifj. (20)[15]

I. Nefelejcs királyrúl. A-T 313/A. Rózsa és Ibolya. *KN. 57.*

II. [A két pap és a kántor a szép asszonynál.] A-T 1730. *KN. 58.*

CIGÁNYOK MESÉI[16]

Lingurár Tódor (50—52; marhacsordás)

I. [Az élet fiatalító vize.] A-T 551. Szép, teljes változat.

II. [A csonkakezű leány.] A-T 706 Szokatlanul végződő teljes változat.

III. [A sárkány szolgája.] A-T 313 Rózsa és Ibolya. *KN. 92.*

IV. [Az aranytollú madár.] A-T 304+303 Az aranytollú madár+A két ikertestvér. Kissé ponyvaízű, teljes változat.

V. [A furfangos szolga.] A-T 1725 +1537+1525 A furfangos szolga+Az ötször megölt holttest+Mestertolvaj típusú mesék egymás mellé fűzése.

VI. [Borsszem Jankó.] A-T 301. Fehérlófia. Kettős változat. *KN. 93.*

VII. [Árgirus királyfi.] A-T 400 A sajátos helyi alakulat kevésbbé sikerült teljes, de vázlatos változata.

VIII. [Tréfa.] A-T ?+?+1685+? +1775+K 1656*. A fiú a farkasban

[12] Ketesden erotikus trufák elmondására többnyire legény-társaságban, s fiatal menyecskék között kerül sor. Az itt felsorolásra kerülő kisszámú mese nem mérvadó az erotikus mesék arányára, ennél jóval több van, csupán a gyűjtő halasztotta későbbre a feljegyzésüket.

[13] Id. Kovács György fia.

[14] Kovács Mártonné fia.

[15] Máté György fia.

[16] Legutoljára hagytuk az itt következő két cigány mesemondót. Meséik témájukban kevésbbé, inkább díszítőelemeikben s az elmondás módjában teljesen elütnek a ketesdi mesemondó hagyományoktól.

+A farkast berbécsnek nézik+A boldogtalan vőlegény+Kiönti a pap pálinkáját+Az éhes pap+A szerencsés út a vásárba-ból a malombeli jelenet. Kissé durva, de nagyon mulatságos kalandjai egy agyafúrt falusi fickónak.

IX. Az árvák. A-T 511+300 Egyszemű, Kétszemű, Háromszemű+Sárkányölő mesék szerencsés összeillesztése.

X. [Mikor a cigány az ördögöknél szolgált.] A-T 1049+1072+1084+1149. Erdőlevágás+Versenyfutás+Pattintásverseny+A gyermekek ördöghúst akarnak enni című epizódok egymásmellé illesztése.

XI. [Igazság és Hamisság.] A-T 613. Szép, teljes változat.

XII. [A félember.] A-T ?+510/B. A félember+Férfihamupipőke típusú mesékből érdekes ötvözet.

XIII. A sáskirály. A-T 751+545+554+313/A+H 467+A-T 408. A jólelkű parasztasszony+Csizmáskandur+Hálás állatok+Rózsa és Ibolya első fele+Az égig érő fa első fele+Nádleányok-ból a gyümölcsből kipattanó leányok epizódja. Pillanatnyi alakulat. *KN. 94.*

XIV. [A kigyókirályfi.] A-T 560. A varázsgyűrű. Szép, teljes változat.

XV. [A cigány királysága.] Típusszám nélküli tündérmese. *KN. 95.*

XVI. [Hamupipőke.] A-T 510/A. Szép, teljes változat.

XVII. [Mestertolvaj.] A-T 1525+325. Mestertolvaj+A varázsló és tanítványa típusú mesék ügyes összeszövése.

XVIII. [Ördögszerető.] H 365. Szép, teljes változat.

XIX. János szolga. A-T 1000+K 1018*+A-T 1010+650+1535. Az agyafúrt szolga+A lovakat fordítva fogja be+Házlebontás+Erős Jánosból fahordás farkasokkal és vaddisznók+Szegény és gazdag parasztból víziállatok című epizódok egymásmellé fűzése.

XX. [A kutyafejű tatár.] A-T 311+403. A három lány az ördögnél+Fehér és fekete menyasszony típusú mesék egyszerű egymásmellé rakása.

Rupa György (60; disznócsordás)

I. [A táltos fiú.] Rendkívül hosszú, bonyolult és zavaros tündérmese. Pillanatnyi alakulat.

A NÉPMUZEUM KÖNYVTÁRA

Erdélyi Tudományos Füzetek

EME

Megindította **György Lajos**

Szerkeszti **Szabó T. Attila**

Az EME kiadása

12. **György Lajos:** Két dialógus régi magyar irodalmunkban (1 hasonmással) — 2.—
14. **Ferenczi Miklós:** Az erdélyi magyar irodalom bibliografiája. 1926. év — 1.50
17. **György Lajos:** Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban — 1.50
20. **Szabó T. Attila:** Az Erdélyi Múzeum-Egylet XVI—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei — 1.50
22. **György Lajos:** A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — 1.50
23. **Kántor Lajos:** Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái — 1.50
26. **Papp Ferenc:** Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében — 1.50
28. **Biró Vencel:** Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében — 1.50
31. **Ferenczi Miklós:** Az erdélyi magyar irodalom bibliografiája. 1929. év — 1.50
33. **Rajka László:** Jókai „Törökvilág Magyarországon" c. regénye — 1.50
36. **Szabó T. Attila:** Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedűs-kódexe — 1.50
37. **Kántor Lajos:** Hídvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében — 1.50
42. **Kristóf György:** Báró Eötvös József utazásai Erdélyben — 2.50
54. **György Lajos:** Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai — 1.50
55. **Veress Endre:** Gróf Kemény József [1795—1855] (12 keppel) — 4.—
57. **Tavaszy Sándor:** A lét és valóság — 2.—
58. **Szabó T. Attila:** Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez (1 térképvázlattal) — 2.—
60. **Veress Endre:** A történetíró Báthory István király (3 képpel) — 2.50
63. **Biró József:** A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blaumann (7 képpel) — 2.—
65. **Janesó Elemér:** Az irodalomtörténetírás legújabb irányai — 1.50
76. **Juhász Kálmán:** Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban — 1.20
79. **Valentiny Antal:** Az erdélyi magyar irodalom bibliográfája. 1934. év — 2.—
81. **György Lajos:** Anyanyelvünk védelme 1.20
82. **Grandpierre Edit:** A kolozsvári Szent Mihály-templom története (34 képpel) — 2.50
88. **Rass Károly:** A mi regényirodalmunk 2.—
89. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliografiája. 1935. év — 1.20
90. **Monoki István:** Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszaki sajtótermékek címjegyzéke — 2.—
92. **Janesó Elemér:** Nyelv és társadalom 1.50
95. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1936. év — 2.—
96. **Kántor Lajos:** Czegei gróf Wass Ottilia, az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jótevője (4 képpel) — 2.—
98. **Lakatos István:** A román zene fejlődéstörténete (5 képpel) — 2.—
100. **György Lajos:** Dr. Bitay Árpád életrajzi adatai és tudományos munkássága (1 képpel) — 1.20
101. **Szabó T. Attila:** Dés helynevei (2 térképvázlattal) — 2.—
102. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliografiája. 1937. év 2.—
104. **Szabó T. Attila:** Bábony története és települése (63 képpel) — 4.—
105. **György Lajos:** Az „Erdélyi Múzeum" története (1874—1937) — 2.—
106. **Fábián Béla:** Nagykend helynevei — 1.—
107. **Herepei János** és **Szabó T. Attila:** Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez I. Fatemplomok és haranglábak 2.—
108. **Szabó T. Attila:** Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez. II. Székelykapuk és fazárak — 1.20
112. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliografiája. 1938. év — 2.—
114. **Szabó T. Attila:** A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása (1640—1690) — 2.—
115. **Nagy Géza:** Geleji Katona István személyisége levelei alapján — 1.20
116. **Kántor Lajos:** Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Astra megalakulásában és korai működésében — 1.50
118. **Imre Lajos:** A közművelődés mint társadalmi feladat — 1.—
119. **Balogh Artúr:** A Nemzetek Szövetsége húsz évi működésének mérlege 1.20
120. **György Lajos:** A magyar nábob — 1.50
121. **K. Sebestyén József:** A Cenk-hegyi Brasovia vár temploma (11 képpel) — 1.50
122. **Valentiny Antal:** Románia magyar irodalmának bibliografiája. 1939. év — 2.—
123. **Szabó T. Attila:** Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kéziratainak könyvészetéhez — 1.50
124. **Ady László:** Magyarkapus helynevei (1 térképvázlattal) — 2.—
125. **Nyárády E. Gyula:** Kolozsvár környékének mocsárvilága (12 képpel és térképpel) — 2.50
126. **K. Sebestyén József:** Régi székely népi eredetű műemlékeink (20 képpel) 1.80
127. **Biró Vencel:** Gr. Batthyány Ignác (1741—1798) (1 képpel) — 1.—
129. **Ferenczi István:** Régészeti megfigyelések a limes dacicus északnyugati szakaszán (12 képpel) — 4.—
130. **Herepei János:** A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói — 2.50
132. **Tóth Zoltán:** Iorga Miklós és a székelyek román származásának tana — 2.—
133 **Jakó Zsigmond:** Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának multja és feladatai 2.—
136. **Balogh Ödön:** Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról — 2.50
138. **Imreh Barna:** Mezőbánd helynevei — 3.—
139. **Mikó Imre:** A törvényhozói összeférhetetlenség — 2.—
141. **Entz Géza:** A dési református templom (20 képpel) — 2.50
142. **Tolnai Gábor:** Gróf Lázár János, a Voltaire-fordító — 1.—
144. **Nagy Géza:** Társadalmi ellentétek a régi erdélyi református egyházban — 1.50
146. **Kelemen Lajos:** Radnótfája története 1.—
147. **Szabó T. Attila:** Dés települése és lakossága — 2.—
149. **Németh Gyula:** Kőrösi Csoma Sándor lelki alkata és fejlődése (1 képpel) — 2.50
150. **Entz Géza:** Szolnok-Doboka középkori műemlékei (9 képpel) — 3.—
154. **Vita Zsigmond:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben és 1941-ben — 1.50
156. **Gazda Ferenc:** Gr. Kemény József és Mike Sándor levelezése — 2.50

EME

157. **Makkai László:** Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben — — 2.—
158. **Vita Zsigmond:** A Bethlen kollégiumi színjátszás a XVII. és XVIII. században — — — — — — — — — 1.50
159. **Palotay Gertrud—Szabó T. Attila:** Mezőségi magyar himzések (137 képpel) — 12.—
161. **Borbély Andor:** Erdélyi városok képeskönyve (22 képpel) — — — — — 8.—
163. **Cs. Bogáts Dénes:** Háromszéki oklevélszójegyzék — — — — — — — 12.—
165. **Ferenczi István:** Csíkkarcfalvi régiségek 1.50
166. **Herepei János:** Scholabeli állapotok Apáczai Kolozsvárra jövetele előtt (4 képpel) — — — — — — — — 2.50
167. **László Gyula:** Erdély településtörténetének vázlata Szent István koráig (4 színes térképvázlattal) — — — — 3.—
168. **Nagy Jenő:** Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón — — — — — — 2.—
169. **Mozsolics Amália:** A magyarországi bronzkor kronológiájáról — — — — 4.—
170. **Vita Zsigmond:** A nagyenyedi Bethlen-kollégium ifjúságának irodalmi törekvései a reform-korszak kezdetén — — 2.50
171. **Mikecs László:** A moldvai katolikusok 1646—47. évi összeírása (6 térképvázlattal) — — — — — — — — — 12.—
172. **Jakab Antal:** Az erdélyi római katolikus püspöki szék betöltésének vitája a XVII. században — — — — — — — 2.50
173. **Kristóf György:** Reményik Sándor — 2.—
174. **Makkai Ernő:** Sipos Pál és Kazinczy Ferenc — — — — — — — — 3.—
175. **Méri István:** Középkori temetőink feltárásmódjáról (8 képpel) — — — — 4.—
176. **Nagy Jenő:** Család-, gúny- és ragadványnevek a kalotaszegi Magyarvalkón 2.—
177. **Zsakó Gyula:** Egy XVIII. századi torockói napló (2 képpel) — — — — 2.50
178. **Vita Zsigmond:** Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1942-ben — 2.—
179. **Palotay Gertrud:** A szolnokdobokai Szék magyar himzései (68 képpel) — 12.—
180. **Márton Gyula:** Ördöngösfüzes helynevei (1 térképvázlattal) — — — — — 3.50
181. **Szabó T. Attila—Gálfy Mózes—Márton Gyula:** Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképé"-ből (26 térképlappal) — — — — — — — 9.—
182. **M. Nagy Ottó:** Gyarmathi Sámuel élete és munkássága (2 képpel) — — — 10.—
183. **Bónis György:** Hagyomány és haladás az erdélyi jog fejlődésében — — — 2.—
184. **Venczel József:** A volt határőrezredek vagyonának sorsa — — — — — — 2.—
185. **Balogh Artúr:** Hűtlenségi per országgyűlési beszéd miatt — — — — — — — 2.50
186. **Balogh Jolán:** Pákei Lajos rajzai Kolozsvár építészeti emlékeiről (31 képpel) — — 6.—
187. **Guoth Kálmán:** Eszmény és valóság Árpádkori királylegendáinkban — — — — 6.—
188. **Kovács Ágnes:** A kalotaszegi Ketesd mesekincse — — — — — — — — 5.—
189. **Tárkány-Szűcs Ernő:** A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváralján — — — — 2.50
190. **Mikecs László:** Új erdélyi tudomány — — 3.50

A felsorolásból kihagyott számok elfogytak.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET JOG-, KÖZGAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSEI

Szerkeszti: **Dr. Martonyi János** egyetemi ny. rk. tanár

1. **Csekei István:** Tehet-e a közigazgatási intézkedéssel kivételt a miniszter saját rendelete alól? 1.—
2. **Buza László:** A közjog és a magánjog fogalmi elhatárolásának kérdése. — **Vitéz Moór Gyula:** Az állam joga és a magánosok joga 2.50
3. **Schneller Károly:** Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében 4.50
4. **Csizmadia Andor:** Szociálpolitika a reformkori Kolozsváron 2.50
5. **Kiss Mór:** A római jogi gyakorlatok jelentősége a jogi oktatásban. — **Személyi Kálmán:** Vétkességi fokozatok értékelése a római jogban .. .. 2.—
6. **Magyary Zoltán:** A hivatásos közszolgálat megoldatlan kérdései 1.50

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM LEVÉLTÁRÁNAK KIADVÁNYAI

Szerkeszti: **Kelemen Lajos és Jakó Zsigmond**

Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai .. .. 2.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1942. évi működéséről .. .. 1.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1943. évi működéséről .. .. 2.—
Jakó Zsigmond—Valentiny Antal: A torockószentgyörgyi Thorotzkay-család levéltára (Két oklevélhasonmással és egy térképpel) .. .. 4.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában
Kolozsvár, Király-utca 14.